

ETT AV BRILLINGES GRAVFÄLT

Arkeologisk förundersökning av gravfält L1941:3940, fastighet Brillinge 4:4,
Vaksala socken, Uppsala kommun, Uppsala län

INGELA HARRYSSON

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3619

ARKEOLOGIKONSULT
Karins väg 5
194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Schaktning och metalldetektering i anslutning till hållristning L1941:4012.
Foto från sydväst.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet

Terrängkartan: Lantmäteriet (CC0)

DRÖNARBILD:

Spridningsstillstånd från Lantmäteriet, ärendenummer LM2022/058793.

© Arkeologikonsult 2023

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

ETT AV BRILLINGES GRAVFÄLT

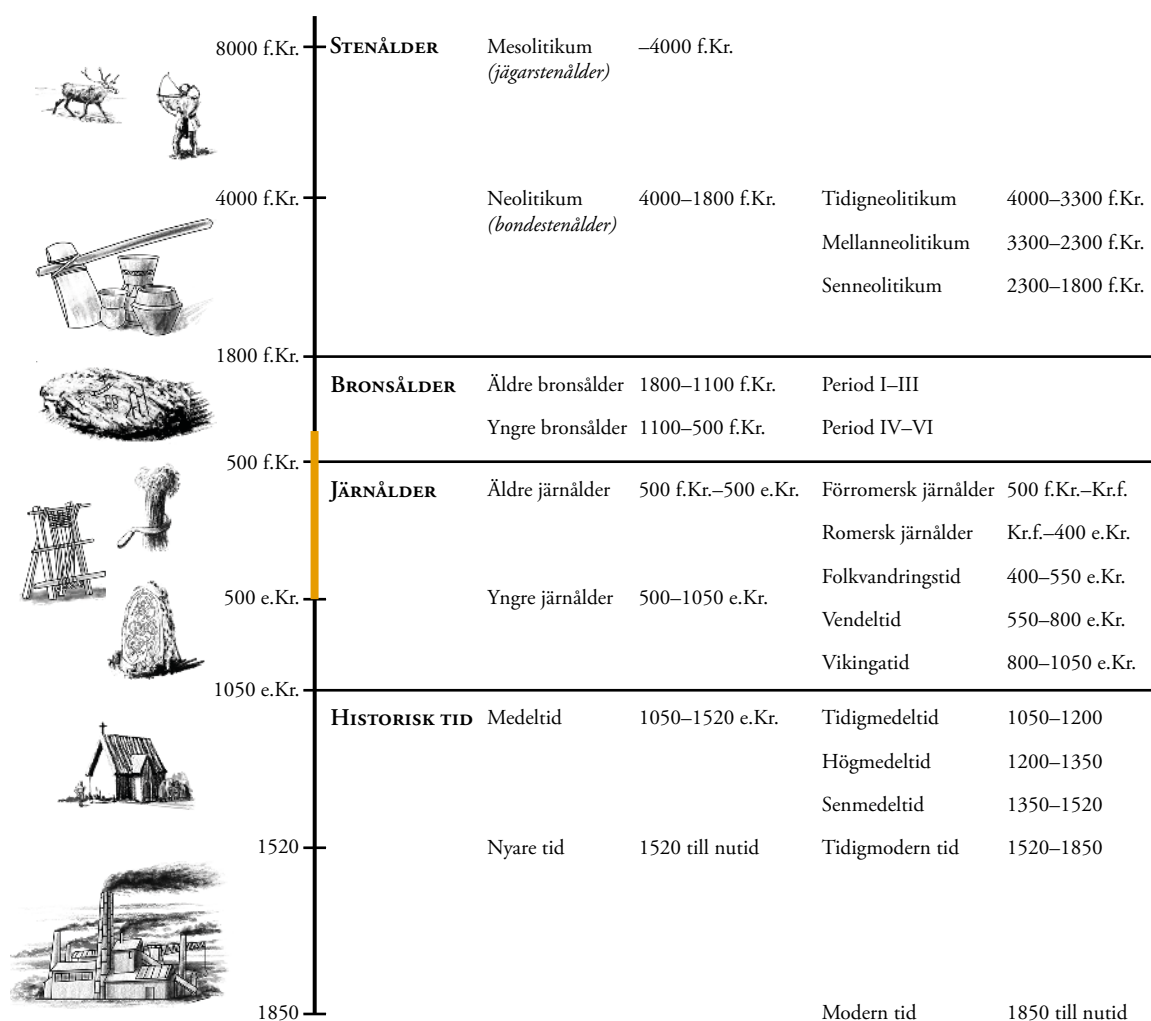
Arkeologisk förundersökning av gravfält L1941:3940, fastighet Brillinge 4:4,
Vaksala socken, Uppsala kommun, Uppsala län

INGELA HARRYSSON

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3619

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

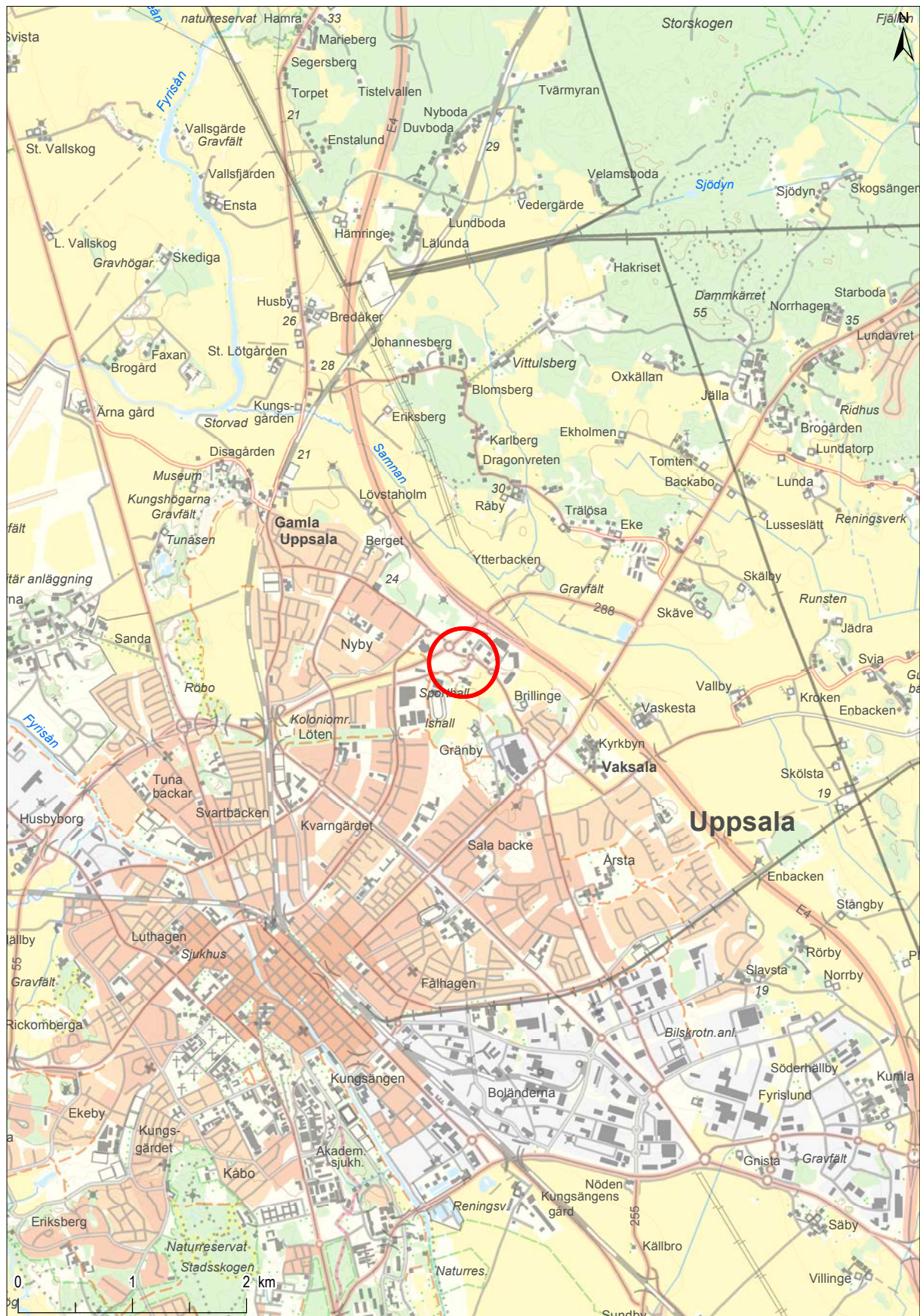
eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ.....	8
SKRIFTLIGT KÄLLMATERIAL OCH HISTORISKA KARTOR.....	12
TIDIGARE ARKEOLOGISKA INSATSER.....	14
GENOMFÖRANDE	18
RESULTAT	20
Gravformer	20
DISKUSSION	24
Gravfältets avgränsning och karaktär.....	24
Datering och omfattning	24
Gravfältets komplexitet	26
Gravfältets läge i bygden	28
UTVÄRDERING	29
REFERENSER	31
Litteratur	31
Historiska kartor	32
Muntligt meddelande	32
Digitala källor	32
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	33
BILAGOR	34
Bilaga 1. Schakt	34
Bilaga 2. Kontexter	36

Figur 1. Platsen för den arkeologiska förundersökningen i Brillinge i norra delen av Uppsala. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Arkeologikonsult har under hösten 2022 utfört en arkeologisk förundersökning av gravfältet L1941:3940 inom fastigheten Brillinge 4:4 i Uppsala kommun (figur 1). Gravfältet ligger cirka 23–25 meter över havet på ett mindre trädbeväxt impediment. På samma impediment finns den så kallade *Offerstenen*, en hållristning (L1941:4012) bestående av 136 skålgropar och en ränna. Vid tidigare arkeologiska insatser har fyra gravar undersökts som utifrån fynd daterats till äldre romersk järnålder (0–200 e.Kr.).

Förundersökningen resulterade i att fler förhistoriska gravar än vad som tidigare varit känt identifierades. Gravkonstruktioner påträffades på impedimentets samtliga delar utom i den nordöstra delen. Det totala antalet gravar bedöms uppgå till cirka 20. Gravarnas överbyggnad har ett varierat formspråk och utgörs av kvadratiska och runda stensättningar samt av långa stenkretsar. Förutom gravar påträffades ett få-

tal mindre stenpackningar och tre stenskodda stolphål. Gravarna förefaller utifrån form ha en rumslig fördelning där gravar med kvadratisk överbyggnad placerats i de västra delarna medan de runda stensättningarna återfanns mer centralt på impedimentet. Stenkretsarna är placerade på den södra delen av impedimentet nära åkermarken. Öster om skålgropsblocket påträffades ett blottat brandlager med brända ben och keramik. Överlagringar gravar sinsemellan verkar inte förekomma däremot överlagrade en av de mindre stenpackningarna delar av en stenkrets. Stolphålen bedöms höra till gravfältets arkitekturen och inte till en underliggande boplats. Förutom keramiken och de brända benen i brandlagret påträffades inga fynd och vid metalledetektering framkom endast recenta metallfynd.

Efter avslutad förundersökning har gravfältet fått en större utbredning i Kulturmiljöregistret och omfattar nu en större del av impedimentet.

INLEDNING

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala län utfört en arkeologisk förundersökning av gravfältet L1941:3940 (Lst dnr 431-4069-2022). Förundersökningen föranleddes av att Uppsala kommun Arenor och fastigheter AB planerar att i anslutning till gravfältet anlägga en simsportsanläggning med tillhörande kringtyor så som parkering och utomhuspool. Undersökningen utfördes under hösten 2022 och har bekostats av Uppsala kommun.

Syftet med förundersökningen var att på impedimentsmarken avgränsa fornlämningen och klargöra

dess omfattning i antal gravar. Vidare skulle förundersökningen utreda gravfältets komplexitet, till exempel gravarnas uppbyggnad, konstruktionsdetaljer, överlagringar och förekomst av andra typer av anläggningar samt att tillvarata fornfynd. I uppdraget för förundersökningen ingick också att om möjligt bedöma fornlämningsstatus för den förhöjning som låg strax norr om impedimentet och i så fall klargöra lämningens karaktär.

Resultatet av förundersökningen ska ligga till grund för vidare tillståndsprövning och planering samt beslut i ärendet.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Figur 2. Drönarfoto över undersökningsområdets närmiljö. I förgrunden ses gravfältet L1941:3940, i bakgrunden Gränby handelsplats och bortom denna Samnans dalgång. Foto från sydväst.

Området kring Brillinge ligger centralt på Uppsala-slätten, tämligen högt på nivåer mellan 20 och 35 meter över havet. Troligtvis frilades de första öarna redan under mellan- eller senneolitikum för att senare, under bronsålder ha växt samman till en större halvö. Vid järnålderns inträde har området hamnat i ett strategiskt fördelaktigt läge mellan dalgångarna till Fyrisån och Samnan. I landskapet finns vid den här tiden flera synliga lämningar dels i form av skrävstenshögar och skålgropshällar dels gravfält i välexponerade lägen på höjdryggar.

Topografin inom själva gravfältet utgörs av ett relativt flackt impediment som har sitt högsta parti i öster, cirka 25 meter över havet. På den östra delen finns en naturlig höjdrygg där skålgropsblocket

L1941:4012 (figur 2) är beläget. Från öster sluttar marken ned mot en större plan yta centralt belägen på impedimentet, vars södra och västra delar flackar ut mot åkermarken som ligger cirka 23 meter över havet. Geologin i närområdet domineras av glaciala och postglaciala leror men området närmast undersökningsområdet består till viss del av morän och där finns, speciellt i den sydöstra delen, rikligt med block. Blocken som ursprungligen sannolikt har legat ute i åkermarken ligger idag som röjningssten uppe på impedimentet. Längre söderut, cirka 350 meter söder om gravfältet och väster om Brillinge by, finns ett större sammanhängande höjdparti med berg i dagen och blockrik terräng. Nu aktuellt impediment kan sägas utgöra den nordligaste delen av höjdryggen.

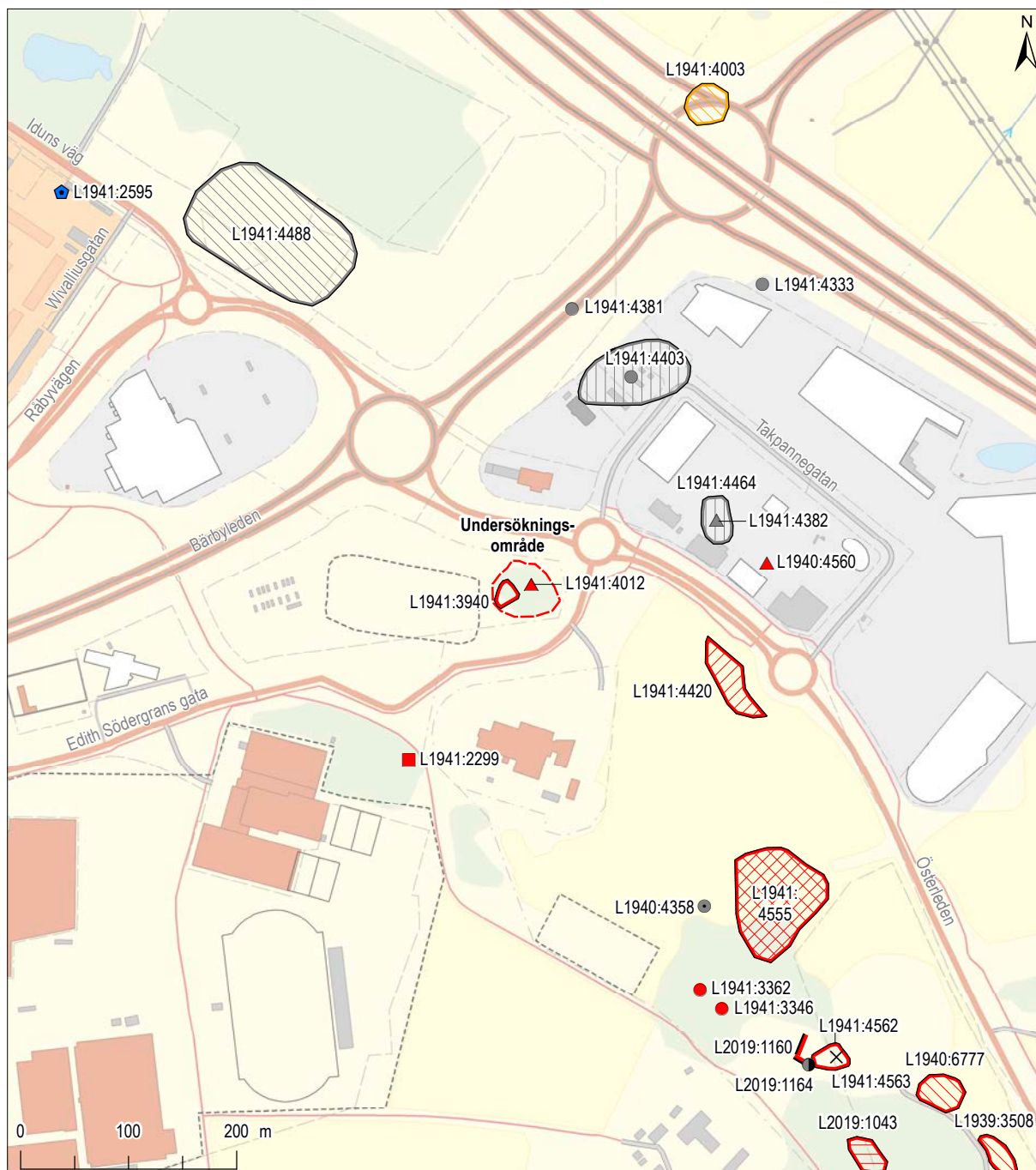

Figur 3. Miljön kring gravfältet så som det såg ut kring mitten av 1900-talet. På kartan syns impedimentet omgivet av åkermark med block uttritat i de sydöstra delarna. Mot bakgrund av Ekonomiska kartan från 1952, skala 1:10 000.

I dag är det aktuella gravfältet omgivet av moderna vägar och i norr finns Gränbystaden (handelsområde) och i väster en BMX-bana samt Gränby sportfält. Den moderna bebyggelsen har växt fram under 1960-talet och Gränbystaden invigdes 1971. Kring mitten av förra seklet var stora delar av det gamla jordbrukslandskapet intakt vilket framgår av Ekonomiska kartan från år 1952 (figur 3). På kartan syns Vaksala tegelbruk som låg strax nordöst om impedimentet. Bruket flyttade till Brillinge 1950 och lades ned 1972. Området har således huvudsakligen från 1960-talet och bakåt i tiden utgjorts av åkermark.

I Vaksala socken finns idag ett 30-tal kända boplatser och drygt 20 grav- och boplatsområden, närmare

40 gravfält och cirka 120 stensättningar samt drygt 100 skärvstenshögar (KMR). I undersökningsområdets närhet ligger de kända fornlämningarna främst på den södra höjdryggen till Samnans dalgång och utgörs huvudsakligen av lämningar från brons- och järnålder. Området kring Vaksala har i samband med riksväg E4 nya sträckning och tack vare flera stora exploateringar i området behandlats ingående i flertalet rapporter och artiklar (Fagerlund 2003; Fagerlund 2007; Fagerlund & Åberg 2005; Göthberg & Åberg 2007; Schütz & Frölund 2007; Ölund & Hennius 2004, Ölund 2010). Den övergripande och detaljerade redovisning av områdets förhistoriska och historiska utveckling som finns tillgänglig via dessa arbeten visar på en kraftig tillväxt av bebyggelse under äldre järnålder.

Figur 4. Undersökningsområdet och registrerade lämningar enligt Kulturmiljöregistret (KMR) i närområdet. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:6 000.

 Undersökningsområde	Möjlig fornlämning (KMR)
 Fornlämning (KMR)	 Boplat
● Stensättning	Övrig kulturhistorisk lämning (KMR)
■ Hög	◆ Gränsmärke
▲ Hällristning	Ingen antikvarisk bedömning (KMR)
— Hägnadssystem	● Stensättning
 Gravfält	● Grav markerad av sten/block
 Grav- och boplatsoområde	● Flatmarksgrav
 Boplat	▲ Hällristning
 Boplatsoområde	× Övrigt
 Terrassering	 Stensättning
	 Boplat

Men redan under bronsåldern förefaller området kring förundersökningsområdet ha tagits i anspråk. Hällristningarna i området har påträffats på block och stenar i olika storlekar och mest känd är det inom undersökningsområdet belägna skålgropsblocket som i folkmun går under namnet *Offerstenen* (L1941:4012; figur 4–6). På ovensidan av ett 2×1,8 meter stort och 1,1 meter högt block har 136 skålgropar och en ränna som binder samman två av groparna huggits in. Samtliga skålgropar är placerade på blockets plana ovensida (Broström 2009).

Figur 5. Bild på offersten, skålgropsblocket L1941:4012. Foto publicerat med tillstånd av Sven-Gunnar Broström, Botark.

I närområdet har det funnits ytterligare två hällristningar dels ett block med åtta skålgropar (L1940:4560) dels vid det tidigare nämnda tegelbruket en häll med tolv skålgropar (Magnusson & Sundqvist 1956, Broström 2009). Vid hällen (L1941:4382) undersöktes under våren 1947 tre gravar (L1941:4464). Dessa utgjordes av ett jordblandat röse och en rektangulär ofylld stensättning (figur 7). Ytterligare en rektangulär stensättning undersöktes där det under stenpackningen fanns en nordsydligt orienterad nedgrävning som innehöll förmultnade rester efter ett skelett med huvudet placerat i norr. Graven har utifrån fyndet av en bronsnål daterats till yngre bronsålder (Magnusson & Sundqvist 1956). Öster om gravarna, på ett större stenblock fanns ytterligare tre skålgropar.

Lämnings-nr (KMR)	RAÄ-nr (FMIS)	Lämnings-typ
L1941:4012	Vaksala 106:1	Hällristning
L1941:3940	Vaksala 106:2	Gravfält
L1941:4464	Vaksala 269:1	Stensättning
L1940:4560	Vaksala 373	Hällristning
L1941:4058	Vaksala 305:1	Boplat
L1941:4420	Vaksala 291:1	Boplat
L1941:4382	Vaksala 269:2	Hällristning
L1941:4315	Vaksala 113:1	Grav- och boplatsoområde
L1941:4381	Vaksala 268:1	Stensättning
L1941:4403	Vaksala 270:1	Stensättning

Figur 6. Lämnings i närområdet till gravfältet, varav några nämns i texten och som de är registrerade i Kulturmiljöregistret (KMR). Här anges även RAÄ-nr i det äldre systemet Fornminnesregistret (FMIS), dagens Kulturmiljöregister, då flera undersökningar är av äldre datum.

Figur 7. Del av det jordblandade röset och hur det förhöll sig till hällen med skålgropar. Källa: Upplandsmuseet, IDnr UP0376 . Bild ur Magnusson & Sundqvist 1956. Fotograf Johannes Saarpuu (CC BY-NC-ND).

Längre söderut, vid Vaksala kyrka, finns inom ett delundersökt grav- och boplatssområde (L1941:4315) ett stort antal skärvtenshögar. Boplatserna har daterats till bronsålder medan gravarna förefaller ha anlagts från bronsålder till 500-talet e.Kr. (Lukas & Lukas 2013). Spridningen av lämningar från tidsperioden visar att bygden sannolikt har varit befolkad och bebyggd från bronsålder och framåt.

Under äldre järnålder med start under förromersk järnålder förefaller bebyggelsen och befolkningen expandera och öka i området. Arkeologiska undersökningar av större boplatser i sydöst visar på en stor variation inom gårdarnas struktur där gårdarna sinsemellan haft en hierarkisk ordning.

Den i förhållande till gravfältet närmast belägna boplatserna (L1941:4420) har troligtvis etablerats under 100-talet e.Kr. och övergivits på 800-talet. Inom boplatserna påträffades cirka 20 huskonstruktioner som genom ¹⁴C-dateringar har förts till perioderna äldre romersk järnålder till vikingatid. Husen har utgjorts av multifunktionella byggnader och eventuellt har där under de yngre perioderna funnits en hallbyggnad. Från äldre romersk järnålder finns lämningar efter två treskeppiga långhus som var indelade i minst tre sektioner och ett flertal hörnstolps-hus. Byggnaderna verkar ha utgjort ett gårds-

läge genom att det norra huset med tiden flyttat till ett nytt läge i söder. Denna byggnad kom att bli det största av alla de påträffade husen, med innermått 29×2–4,7 meter.

Under yngre romersk järnålder (200–400 e.Kr.) har boplatserna haft en mer samlad bebyggelse som var koncentrerad till ytans norra delar. Under samma period (tidigast 340 e.Kr.) anläggs också den färdväg som sannolikt löpte mellan Gamla Uppsala och Vaksala. De två äldre gårdslägena har i relation till vägen tolkats som att de inte förhåller sig till denna och därför sannolikt har föregått vägen (Ölund 2010).

Byggnadsarbetena kring tegelbruket som inleddes på 1940-talet gjorde att fler gravar, än de tidigare nämnda bronsåldersgravarna, blev kända och således kom att undersökas. Uppgifterna som finns tillgängliga är mycket begränsade, dokumenterat är dock att det var både brandgravar och skelettgravar som undersöktes (ATA 3009/1950 Nils Sundquist, ATA rapport K. Lundholm).

I Kulturmiljöregistret finns uppgifter om ytterligare en undersökt grav (L1941:4333) längre norr ut. Sannolikt har denna lämning markerats fel i registret och ska i stället ligga i närheten av Råby (Arwidsson 1944).

SKRIFTLIGT KÄLLMATERIAL OCH HISTORISKA KARTOR

Det aktuella gravfältet ligger i Vaksala socken och härad som är en del av Tiundaland. Häradet begränsades av vattendragen Funboån i sydöst och i nordväst av Fyrisån samt av större partier som varit beväxta med skog och i häradet ingick socknarna Vaksala, Danmark samt Gamla Uppsala. Under medeltiden var bebyggelsen koncentrerad till den södra delen av Uppsalaslätten. I närområdet finns förutom Brillinge, byarna Råby, Gränby och Vaksala kyrkby samt prästgård. Brillinge omnämns första gången år 1316 in *Brellingi* då två landbor upptas

som brukar jord dels tillhörande Uppsala domkyrkas dekanat dels en herr Tomas (Uppsala domkyrka, sjätte kanonikatet, DMS, Dahlbäck m.fl 1984:211). Undersökningsområdet ligger inom den norra delen av Brillinge bys gamla ägor nära gränsen mot Gränbys ägor i väster och i norr mot Råbys historiska ägo-gräns.

Gränsen mellan Gränby och Brillinge följer till viss del den naturliga gräns mellan enheterna som utgörs av det långsträckta höjddpartiet. Brillinge bytomt

är belägen i de östra delarna av höjdpartiet och cirka 800 meter nordväst om Vaksala kyrka. Gården har enligt de tillgängliga historiska kartorna från 1640-talet och framåt på legat på ungefär samma ställe. Brillinge bys ägor har huvudsakligen bestått av åker i de södra delarna, medan det i norr, inom det område som idag motsvaras av idrottsplatsen, också har funnits ängsmark och beteshagar. Undersökningsområdet är beläget cirka 1,5 kilometer

nordväst om Vaksala kyrka som har anor från 1100-talet. Och i nordväst 2,5 kilometer bort, ligger fornlämningsområdet i Gamla Uppsala.

På den äldsta kartan från 1640 finns inte aktuellt impediment markerat då det är beläget utanför Brillinge by på allmän mark. Drygt 100 senare, på arealavmätning från 1759 syns impedimentet omgivet av åkermark och ängsmark i norr (figur 8).

Figur 8. Utsnitt ur karta över arealavmätning från 1759. Impedimentet med det aktuella gravfältet L1941:3940 markerat med en röd cirkel. Kartan är ej rektifierad.

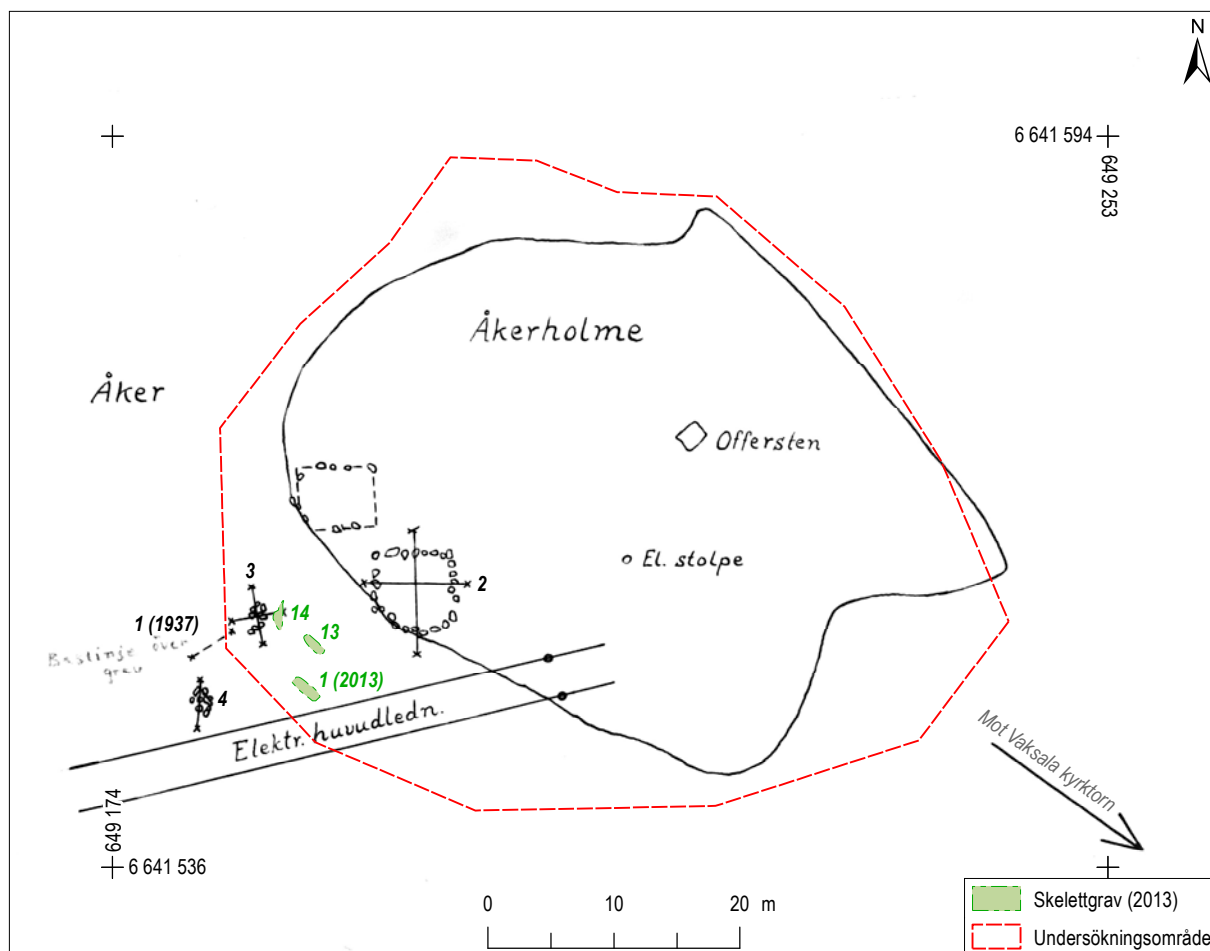
TIDIGARE ARKEOLOGISKA INSATSER

Inom det nu aktuella gravfältet har arkeologiska insatser skett vid flera tillfällen. Från början var endast den så kallade *offerstenen* (L1941:4012) som är belägen i östra delen av gravfältet känd. Sökandet efter ett gravfält i området från äldre romersk järnålder hade dock pågått sedan Olof Rudbecks dagar då han i *Atlantica* skrev om ett bronskärl ornerat med två ansikten som år 1689 skulle ha påträffats vid två resta stenar på vägen mellan Vaksala och Uppsala i närheten av Gränby (Rudbeck s. 21). Men det skulle dröja ända till sommaren 1936 innan gravfältet upptäcktes när hemmansägaren Edvin Olsson uppmärksammade ett ben som plöjts upp och kontaktade arkeologer vid universitetet. Undersökningarna som inleddes samma sommar skedde under ledning av Greta Arwidsson och studenter från Uppsala universitet. Den första graven (grav 1) som kom att under-

sökas är den så kallade *Brillingegraven*. Därefter kom det att dröja fram till åren 1943–44 innan ytterligare tre gravar undersöktes, grav 2–4 (figur 9).

Nedan följer en genomgång av de undersökta gravarna och deras numrering återges här som den är satt i rapporten:

Grav 1 tolkades ursprungligen ha haft en rundad överbyggnad, enstensättning om cirka 3,5 meter i diameter. Vid tillfället för undersökningen återstod endast enstaka stenar men avtryck av stenar i leran bidrog till tolkningen av dess utbredning. Under överbyggnaden påträffades en oval nordsydligt orienterad stenpackning, vars östra del föreföll vara mer välmarkerad än övriga sidor. Stenarna var placerade i en 0,9 meter djup och 1 meter bred

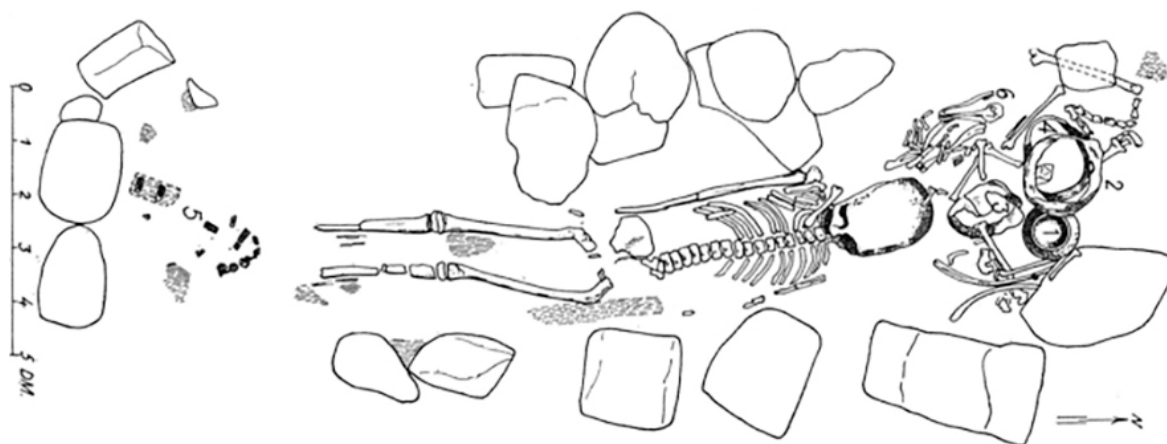
Figur 9. Rektifierad ritning över gravfältet uppmätt den 10 maj 1943 tillsammans med de vid utredningen 2013 påträffade gravarna och nu aktuellt undersökningsområdet. Skala 1:600. Källa ritning: Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet (ATA1669/45).

nedgrävning vars fyllning bestod av lera och sten där dess väggar förefaller ha varit klädda med sten. Mot botten av nedgrävningen framkom träfibrer efter en mycket smal och relativt lång tråkista samt halskotor från en fågel. Under detta fanns skelettet efter ett barn, cirka 110 centimeter långt. Kistan bedömdes utifrån träfibrernas utbredning ha varit cirka 2x0,5 meter stor.

Barnet hade i graven fått med sig en ovanlig sammansättning av föremål (figur 10 och 11). I norr ovanför barnets huvud fanns ett keramikkrärl, tre hartstätade krärl, skelettet av en möjlig gås och revben av ett däggdjur, möjligen ett får. Vid kistans fotände hittades liggandes på rad sex bronsbeslag varav några hade ett bleck av järn på baksidan. På ett av blecken fanns rester av textil. I fyllningen på den västra sidan påträffades ytterligare några lösa ben.

Figur 10. Barnet i grav 1. Källa: Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet (ATA 357:1937). Fotografi av Greta Arwidsson, 1937.

Figur 11. Planritning över grav 1. Ritning: Arwidsson (1941).

Figur 12. Översikt av grav 2 från väster. Källa: Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet (ATA 1669:1945). Fotografi av Greta Arwidsson, 1944.

Grav 2 var en flack kvadratisk stensättning, cirka 6,5 meter lång i sidorna (figur 12). Stenpackningen hade en kantkedja av större stenar medan stenarna innanför var något mindre. Centralt i graven, under överbyggnaden, fanns en i nordsydlig riktning rektangulär manslång nedgrävning som var cirka 0,8–0,9 meter djup med plan botten. I nedgrävningens botten påträffades endast rester av en hartstätad kista och inga rester av skelett eller föremål, endast gröna färgningar i leran som tolkades som rester efter bronsföremål. I fyllningen påträffades brända ben, skärvor av keramik och bitar av harts. Detta tolkades vid undersökningen som att en brandgrav hade skadats vid anläggandet av skelettgraven och på så sätt hamnat i nedgrävningen. Efter avslutad undersökning återställdes stensättningen i ursprungligt skick.

I rapporten framgår att det strax intill grav 2 finns ytterligare minst en grav vilket bör motsvaras av dagens grav 103.

Grav 3 påträffades strax nordost om grav 1 och undersöktes 1943. Graven hade ingen bevarad överbyggnad utan stenar påträffades i en rektangulär nedgrävning. Stenarna låg i två skikt och under dessa påträffades ett skelett med huvudet i nordnordost och armarna rakt utsträckta längs med sidorna. Fötterna låg pressade och delvis över varandra medan stora delar av resten av skelettet var kraftigt nedbrutet. På var sida om kraniet påträffades ett krossat lerkärl av samma typ som hittades i grav 1. Av kistan fanns inga bevarade trärester utan endast en hartstätning. Jämför nedan med grav 14.

Grav 4 påträffades strax söder om grav 1 och undersöktes 1944. I rapporten framgår inte överbyggnadens storlek mer än att den förefaller ha varit större än i grav 3. Stora stenar uppges ha funnits i ploglagret. Nedgrävningen var fylld med stenar och mot dess botten påträffades kraftigt nedbrutna trärester efter kistan. Även det påträffade skelettet var kraftigt nedbrutet. I den norra änden påträffades

sex välbevarade djurben som staplats på varandra. Benen tolkades ursprungligen ha legat i någon form av behållare av organiskt material. I övrigt påträffades en rostklump och vid fötterna i gravens södra ände fanns en samling med småsten. Stenarna tolkades ha legat i kistan då trärester påträffades under dessa.

Endast grav 2 återställdes, i de övriga gravarna togs stenarna bort för att underlätta för bonden vid plöjning (Arwidsson 1945).

Efter Greta Arwidsson undersökningar kom det att dröja till hösten 2013 då Arkeologikonsult utförde en arkeologisk utredning och förundersökning i åkermarken som omgärdar impedimentet och gravfältet. Vid sökschaktning påträffades tre gravar som är belägna i åkermarken sydväst om impedimentet. Gravarna rensades fram men undersöktes inte och bestod av en oval, manslång stenpackning (grav 1) och två mörkfärgningar (grav 13 och 14). I anslutning till gravarna påträffades en mörkfärgning som undersöktes och tolkades som grop eller ett möjligt oskott stolphål (Lindwall 2013). De gravar som framkom vid utredningen 2013 saknade över-

byggnad vilket tolkas som ett resultat av stenröjning i samband med åkerbruket. Det kan heller inte utslutas att grav 14 från 2013 och möjligen grav 13 redan är undersökta medan grav 1 förefaller att vara intakt (Lindwall 2013:14f).

I det följande återges de inmätta gravarna och deras numrering är hämtad från rapporten.

Grav 1. Avlång stenpackning, cirka 2,3×0,8 meter orienterad i nordväst–sydostlig riktning (figur 13). Stenarna är både kantiga och rundade samt cirka 0,15–0,45 meter stora. Någon nedgrävningskant var ej synlig.

Grav 13. Avlång nedgrävning med rundade hörn, cirka 2×0,7 meter stor och orienterad i nordväst–sydostlig riktning. Fyllningen består av siltig lera med inslag av småsten.

Grav 14. Avlång nedgrävning med rundade hörn, cirka 2,3×0,7 meter stor och orienterad i nord – sydlig riktning. Fyllningen består av siltig lera med inslag av småsten. Nedgrävningen var skadad i västra delen av en recent grop som var fylld med skräp.

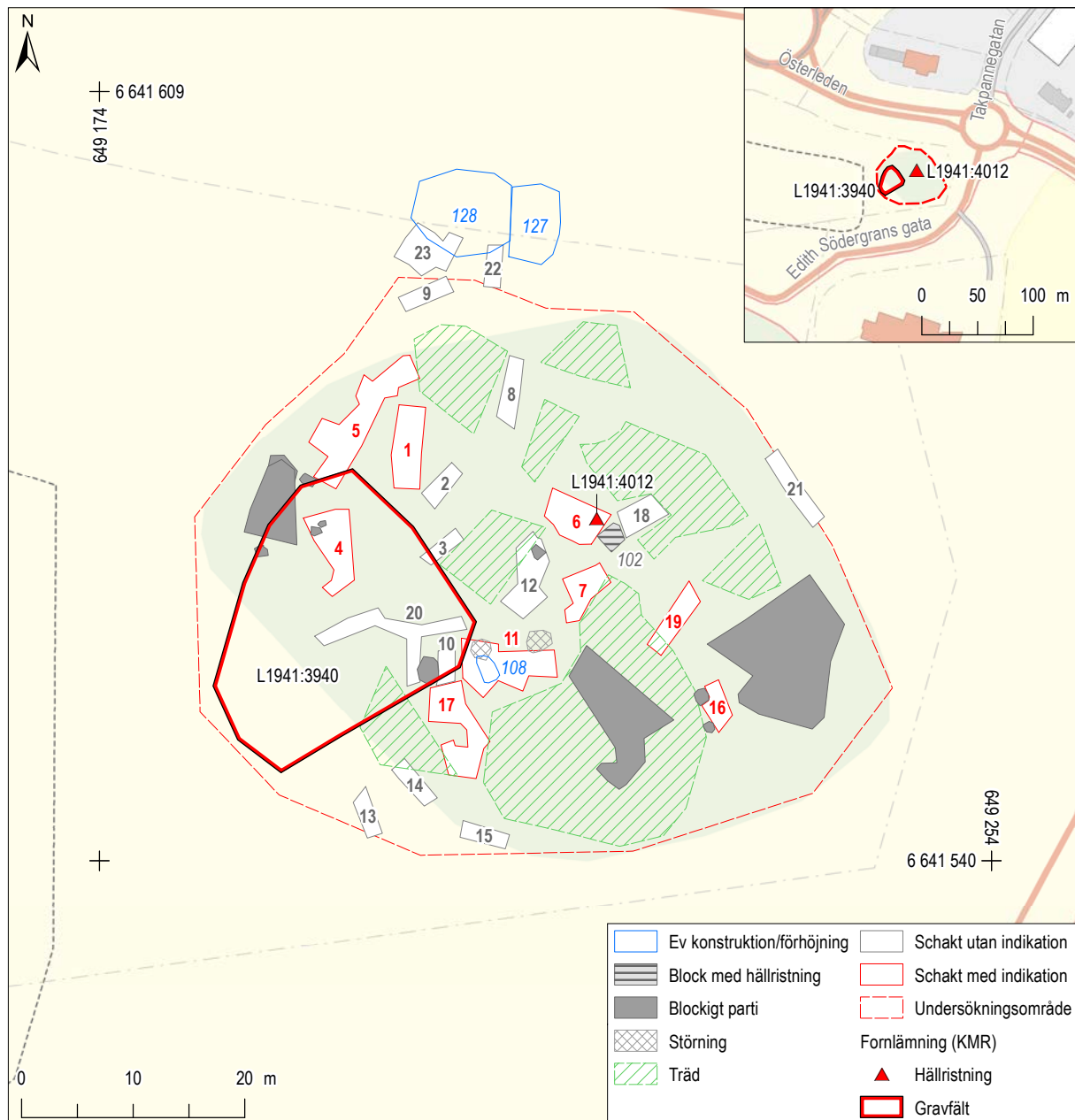

Figur 13. Grav 1 från 2013 års undersökning. Foto från väster.

GENOMFÖRANDE

Förundersökningen inleddes med kartering och dokumentation av undersökningsområdet. Därefter vidtog sökschaktning med mindre bandburen grävmaskin i syfte att avgränsa lämning L1941:3940. Sökschaktningen inleddes på impedimentet, norr om de sedan tidigare karterade och undersökta gravarna. Totalt togs 23 sökschakt upp, sammanlagt drygt 300 m², vilket motsvarar 10% av under-

sökningsområdets yta, som var cirka 3 200 m² (figur 14). I nio av schakten påträffades gravkonstruktioner och övriga anläggningar. Schakten togs upp med dubbel skopbredd och var mellan 3–10 meter långa. Inom cirka 1/3 av undersökningsområdets yta finns stående träd och två områden är täckta med stora block och var därför inte tillgängliga för sökschaktning. Trädens spridning över

Figur 14. Översiktsplan med schakt och störningar. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:600. Översikt med Fastighetskartan, skala 1:6000.

Figur 15. Impedimentets västra sida och den idag gräsbevuxna ytan som döljer gravar från 2013 års undersökning. Foto från väster.

ytan var avgörande för var schakten kunde placeras och hur stor yta som kunde banas av. När det var möjligt togs större ytor upp i syfte att klargöra gravars utbredning. I syfte att avgränsa fornlämningen mot en mindre höjd i norr placerades sökschakt strax utanför undersökningsområdet men innanför arbetsföretagsområdet.

Schakten har dokumenterats genom beskrivning, fotografering och inmätning. Påträffade gravar och anläggningar grovrensades för hand, fotograferades och beskrevs per typ samt mättes in med GPS. Då ingen av gravarna och stenkonstruktionerna togs fram i sin helhet har dessa typologiserats utifrån överbyggnadernas utseende. Drönarfoto har tagits fortlöpande under hela fältarbetet. Träd på impedimentet gjorde dock att drönarfotografering av anläggningar inte var möjlig mer än i dess ytterkanter.

Efter borttagande av grässvålen skedde metalledetektering skiktvis inom de ytor som banades av. Inledningsvis avsöktes alla metallutslag likvärdigt men efter att en stor andel recenta järnföremål plockats upp reviderades kontrollen av järnutslagen till 50 %. Alla övriga utslag undersöktes. Inom hela undersökningsområdet återfanns en större mängd recent metallskrot, vidare förefaller sopor ha dumpats på platsen under de senaste decennierna. Det påträffade materialet utgjordes av recenta föremål som spikar, muttrar och 1900-tals mynt samt delar av större järnföremål från olika typer av möblemang. Inget äldre eller förhistoriskt material påträffades vid detekteringen.

Schakten lades igen under fältarbetets gång och anläggningar täcktes med fiberduk före igenfyllning. Inmätningar och övrigt dokumentationsmaterial fördes över i Arkeologikonsults GIS-baserade dokumentationssystem SiteWorks och för vidare analys och bearbetning utfördes i ArcGIS.

RESULTAT

Gravfältet är avgränsat till impedimentmarkens västra, södra och sydöstra del samt en mindre anslutande yta i sydväst ute i åkermarken. Detta motsvarar en yta om cirka 1 000 m². På grund av stående träd är förhållandena inom den nordöstra delen okända. Inom undersökningsområdet togs 23 schakt upp och gravar och övriga anläggningar finns i nio av dem. Innan avbaning syntes endast större enstaka stenar och ingen stenpackning var synlig i sin helhet. Anläggningarna utgörs huvudsakligen av gravar och påträffades främst på impedimentets västra och södra halva samt på den centrala delen. Gravarnas överbyggnad varierade i form och storlek från stora kvadratiske stensättningar till mindre enkla stenkretsar och rader. Utöver detta framkom ett blottat brandlager och tre stolphål. Vissa av stenkonstruktionerna var svåra att tolka då det på grund av träd inte var möjligt att ta fram hela konstruktionen. Detta innebär att det sannolikt finns fler gravkonstruktioner än de som är synliga i schakten. Utifrån hur de framschaktade gravarna fördelar sig över ytan förefaller det dock som att merparten finns i de södra och västra delarna. Gravarna i form av stensättningar och stenkretsar tycks dock inte ligga speciellt tätt varför det totalt bör röra sig om cirka 20.

Endast ett fåtal störningar påträffades på ytan och två av dessa går att identifiera på planen från 1943 dels i form av en elstolpe dels den elektriska huvudledningen. Spåren efter stolpen till den elektriska huvudledningen återfanns i stensättning 118 som en recent stensatt nedgrävning.

Nedan följer en sammanfattande genomgång av påträffade gravar och övriga anläggningar (figur 16 och 17). För detaljerad information hänvisas till kontextbilagan (bilaga 2).

Gravformer

Stensättningar

Sju stensättningar med både både runda och kvadratiske överbyggnader identifierades inom gravfältet. På västra kanten av impedimentet nära den sedan tidigare undersökta graven (grav 2) påträffades fyra av dessa stensättningar. Innan avbaning var

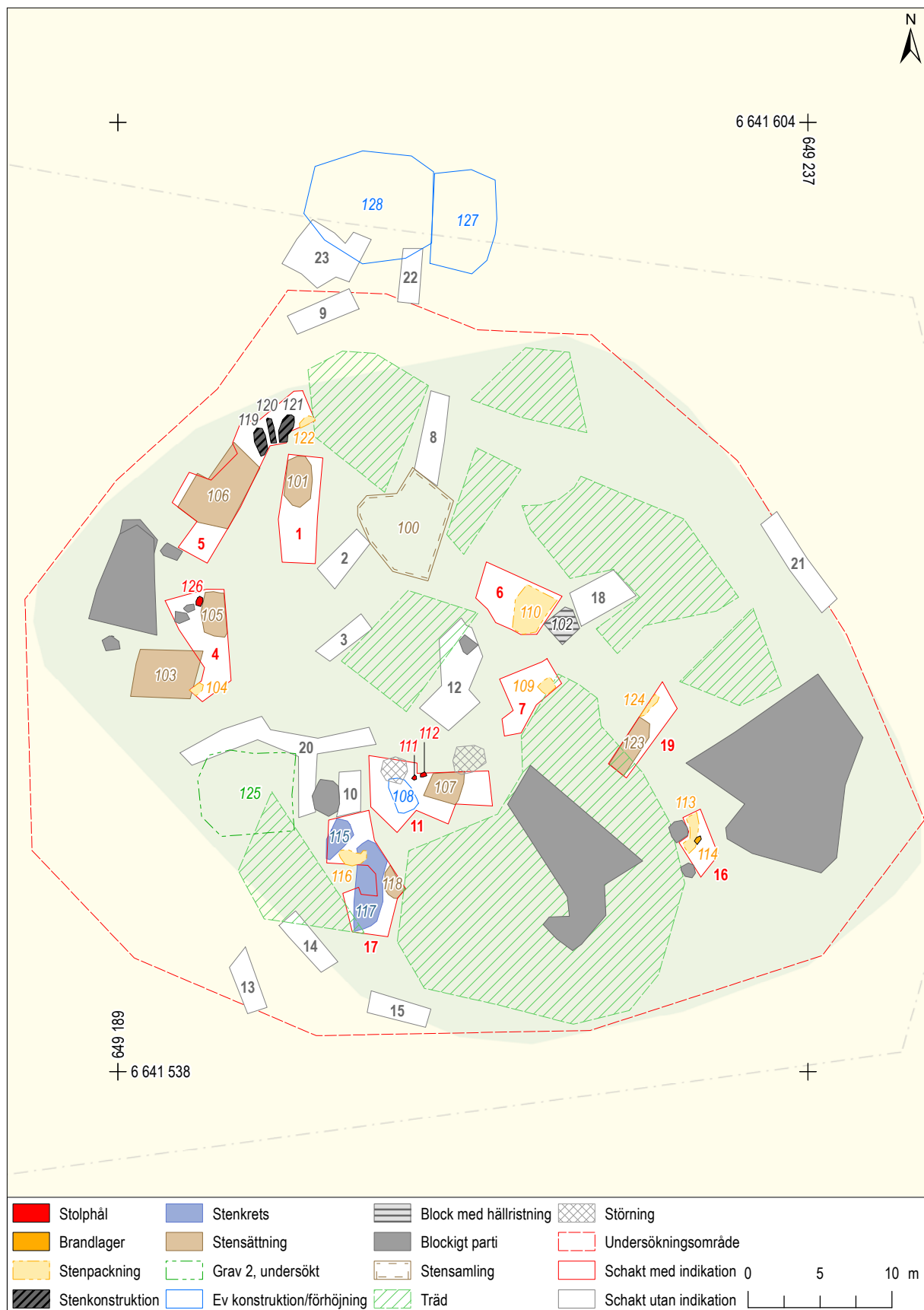
Objekt	Antal	Kontext
Stensättning, undersökt (grav 2)	1	125
Stensättning rund, kvadratisk	7	101, 103, 105–107, 118, 123
Stenkrets	2	115, 117
Stenkonstruktion	4	108, 119–121
Stenpackning	7	104, 109, 110, 113, 116, 122, 124
Brandlager	1	114
Stolphål	3	111, 112, 126
Hällristning (känd sedan tidigare)	1	102

Figur 16. Sammanställning över lämningar inom undersökningsområdet.

endast ett fåtal stenar synliga genom grässvålen och gravarnas flacka överbyggnad var inte synlig. Två utgörs av förmodat kvadratiske stenpackningar (103, 106) som är placerade i sydvästslutningen, på kanten av impedimentet ned mot åkern. Deras överbyggnader är cirka 4–5 meter i sidan och stensamaterialet består av stora stenar i ytterkant som avvek något mot packningen innanför och i något fall är hörnen markerade med en större sten. Strax innanför dessa, mot öster, finns två rundade stensättningar (101, 105) som är cirka tre meter i diameter. Stenpackningen består av ett mindre stensamaterial där den ena har ett mer kantigt material. Båda förefaller ha en kantkedja uppbyggd av avlånga stenar som lagts i längdriktningen.

I de södra, centrala delarna av impedimentet finns en plan yta belägen nedanför blocket med skålgropar, här påträffades en stensättning (107) och strax söder om denna ytterligare en stensättning (118). Längre österut bortom skålgropsblocket i sydöstslutningen ned mot åkermarken finns en stensättning (123). Överbyggnaden är knappt fyra meter i diameter och består av ett mindre material av rundade och kantiga stenar samt del av kantkedja av rundade, större stenar.

Samtliga stensättningar ger ett intakt intryck och förefaller inte vara skadade. Ingen av stensättningarna har kunnat tas fram i sin helhet vilket innebär att storleken på överbyggnaden är en uppskattning utifrån synliga delar.

Figur 17. Översiktsplan med påträffade gravar och anläggningar. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:400.

Figur 18. Centralt i bild nära meterstaven syns den östra långsidan av stenkrets 117. Foto från norr.

Stenkretsar

I södra delen av impedimentet strax innan övergången till åkermarken framkom två stenkretsar (115, 117). På grund av träd och buskar är deras utbredning och form något osäker. Den ena (117; figur 18) är cirka sex meter lång och knappt två meter bred. I dess centrala delar står dock ett träd varför det inte kan uteslutas att anläggningen utgörs av två sammanfogade anläggningar. Klarlagt är dock att den östra kanten som frilades i sin helhet, är sex meter lång. Den har en nordsydlig orientering av en sammanhängande linje av avlånga glesst lagda stenar.

Den andra stenkretsen (115) är endast delvis framtagen och de synliga delarna är cirka 2,8×1,5 meter stor men med en nordost – sydvästlig orientering. Båda stenkretsarna har i de synliga delarna en inre stenpackning.

Stenpackning

På ytan och i flera fall i anslutning till en större stensättning har mindre stenpackningar påträffats. De utgörs av ett mindre material, där stenarna är knyt-nävsstora och tätt lagda. De varierar något i storlek från cirka 1–2 meter i diameter och formen i plan

är rund till oregelbunden. I två fall förekommer överlagring, dels överlagras en mindre stenpackning (104) av den stora stensättningen (103) dels överlagras en stenpackning (116) stenar i en stenkrets (117). Stenpackningarna påträffades även i anslutning till block, en av dessa (110) var belägen på västsidan om skålgropsblocket.

Stenkonstruktioner

Gruppen av stenkonstruktioner är den minst enhetliga av identifierade anläggningar den utgörs dock främst av avlånga rader med sten med diffus begränsning (108, 119, 120, 121). Framtagna delar är cirka 1–1,5 meter långa.

Stenkonstruktionerna finns främst på den nordvästra delen av impedimentet i nordsluttningen norr om stensättningarna 101 och 106. Anläggningarna 119–121 består av rader med stenar där till exempel anläggning 121 består av tre större stenar på rad och utanför dessa i öster en enkel rad med betydligt mindre stenar (figur 19). Anläggningarna är utifrån sitt läge något svårtolkade men bedöms inte utgöras av odlingssten då de är ordnade på ett sätt som mer påminner om gravar.

Figur 19. Centralt i bild rektangulär stensättning 106 (schakt 5), till höger om denna stensättning 101 (schakt 1) och ovanför dessa stenkonstruktioner 119–122 (schakt 5). Foto från väster.

Brandlager

På östra sidan av impedimentet strax nedanför ett markfast block och en stenpackning (113) påträffades delar av ett blottat brandlager. Endast en mindre del av brandlagret som består av sotig sand med inslag av träkol togs fram. Enstaka fragment av bränt ben och små skärvor av keramik påträffades. Efter dokumentation återdeponerades fynden och lagret

täcktes över. Det största fragmentet av keramik var cirka 2 centimeter och det gick inte att avgöra vilken del av kärlet den kom ifrån. Keramiken var magrad med en finkrossad bergart och bränd i oxiderad miljö vilket syntes genom den rödaktiga utsidan som en bit in i godset övergick till en mer gråaktig färg. De brända benen utgjordes främst av småfragment där det största var cirka 1,5 centimeter långt.

Stolphål

Tre stolphål påträffades, samtliga stenskodda. Två av dessa (111, 112) låg på den centrala södra ytan mellan anläggning 107 och 108. Stenskoningen består av skärvig och skörbränd sten. Det tredje stolphålet låg strax öster om stensättning 105. Stenskoningen består av ett något kantigt material. Samtliga stolphål var cirka 0,5 meter i diameter. Stolphålen tolkas höra till gravarna, kanske har de fungerat som gravmarkeringar då samtliga gravar har en flack överbyggnad.

Norr om impedimentet på gränsen för arbetsföretagsområdet finns en höglignande förhöjning (127, 128). På grund av gränsen för arbetsföretagsområdet kunde schakt endast läggas i förhöjningens södra delar. Vid sökschaktning framkom endast ett fåtal stenar som inte föreföll utgöra någon konstruktion. Av vikt här är dock att schaktet endast tangerade den yttre delen av förhöjningen. För att helt säkert kunna fastställa fornlämning hade undersökningsområdet behövt utvidgas utanför arbetsområdet och de träd som växer där hade behövt fallas.

DISKUSSION

Gravfältets avgränsning och karaktär

Efter höstens förundersökning är det nu känt att gravfältet upptar merparten av impedimentsmarken och att det sträcker sig en bit ut i den något lägre liggande åkermarken i sydost. Ingen av gravarna på platsen har varit synliga innan avbaning utan endast större enstaka stenar har stuckit upp genom vegetationslagret. Detta säger dock inget om hur platsen såg ut när den var i bruk. Den enda synliga lämningen är det sedan tidigare kända skålgropsblocket (1941:4012) som är beläget på impedimentets högre delar i öster (figur 20). Skålgroparna har knackats in på blockets plana ovansida och är placerade i tydliga klungor med rader samt några som ligger mer perifert utmed blockets kant. I områden med skålgropslokaler brukar det finnas flera mindre lokaler och en större, dvs en lokal med betydligt många fler skålgropar en så kallad huvudhäll. Dessa huvudhällar brukar i ett lokalt sammanhang ofta ligga i dominerande lägen i landskapet. Platser som kännetecknas av god utsikt, eller att de syns bra från omgivningen (Wikell 2008:8). Förmodligen ska dessa lokaler ses som platser i landskapet och terrängen som man orienterat sig utifrån. Det flacka landskapet som omger gravfältet och impedimentet gör att platsen har varit väl synlig från dess omgivningar.

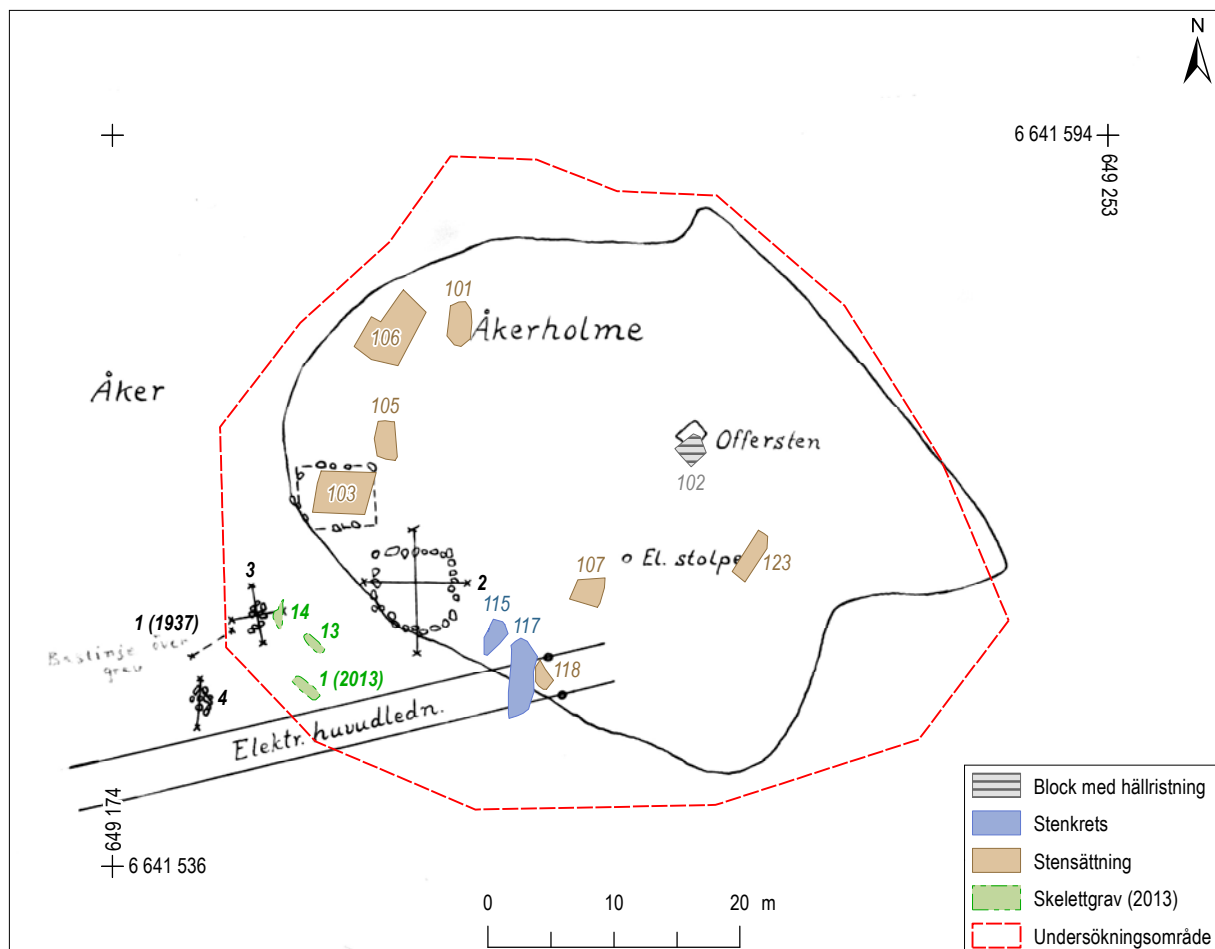
de ofta påträffas i lägen för bronsålderns jordbruksmarker. Lämningstypen är dock svåraterad då den sällan har en stratigrafisk relation till det material som dateras. Det kan inte uteslutas att skålgropsblocket i det här sammanhanget är samtida med gravarna då till exempel Sven-Gunnar Broström vid inventering under projektet Arkeologi E4 Uppland såg ett samband mellan hållristningar och gravfält (Broström 2022). Som jämförelse kan lämningar från Östergötland nämnas där det konstaterats att skärvtenshögar och sannolikt också skålgropslokaler, tillkommit under en bebyggelseexpansion under förromersk och romersk järnålder (Petersson 2006:30).

Gravarna förefaller ligga relativt glest placerade och beräknas uppgå till cirka 20 gravkonstruktioner. Den glesa fördelningen och att överlagringar mellan gravar saknas tyder på att gravfältet använts under en begränsad tidsperiod. Till gravfältets äldsta fas kan möjligen de avlånga stenkretsarna i söder föras. Stenkretsarna tolkas i det här skedet av undersökningen som eventuellt möjliga tarandgravar, se mer om detta nedan. Gravtypen dateras vanligen till bronsålder eller äldsta järnålder (Feldt 2005:130 och där anförd litteratur, Lindblom & Spijkerman 2008:102).

Datering och omfattning

Skålgropsblocket tolkas tillhöra gravfältets etableringsfas. Vanligtvis dateras hällar med skålgropar och andra typer av hållristningar till bronsåldern då

Utifrån den undersökning som skedde under 1930 och 1940-talet under ledning av Greta Arwidsson har en av de fyra gravarna fynddaterats till äldre romersk järnålder (år 0–200 e.Kr.). Till grund för dateringen låg föremål som påträffades i grav 1, dels ett ornerat keramikkräsl av gotländsk typ dels sex

små bronsbleck som suttit fästade på en läderrem (Arwidsson 1941). Med största sannolikhet kan de övriga tre undersökta gravarna trots avsaknaden av fynd men utifrån gemensamma drag i det inre gravskicket, föras till samma tidsperiod. Av de kvarliggande gravarna tyder gravöverbyggnaden på att även de hör hemma i den äldre järnåldern bland de så kallade " varierade gravfälten" (Ekholm 1944, Bennett 1987, Feldt 2005).

Överbyggnaden på gravar från äldre järnålder är ofta välldagda och utformade på ett variationsrikt sätt som runda och kvadratiska stensättningar men där förekommer också ovala, tresidiga och rektangulära gravöverbyggnader. Vanligt är också att stenmaterialets storlek är kontrasterande och att gravprofilen är flack med en storlek som spänner från någon meter upptill 20 meter i diameter. Men alla gravlagda fick inte en imponerande överbyggnad,

där förekommer också gravar som idag framstår som omarkerade men där det är tänkbart att en stolpe av trä markerat graven (Bennet 1987:20f). Det som möjligen utgör en omarkerad grav är det brandlager som framkom i sydöstra delen. Endast en mindre del av lagret är framtaget varför tolkningen till viss del blir spekulativ. Brandlager uppträder i stor omfattning från folkvandringstid och framåt och är under den yngre järnåldern det vanligaste inre gravskicket. Under äldre järnålder är det inre, liksom det yttre gravskicket, mycket varierat. Ibland påträffas endast några utspridda enstaka brända ben och ibland har i stort sett hela den kremerade individen gravlagts i en grop eller ett kärl. Ofta förefaller de brända benen vara rengjorda från sot och träkol men nästa lika ofta påträffas rester av ett brandlager (Sigvallius 1994:118). Möjligen ska därför det påträffade brandlagret i kombination med placering i öster tolkas som tillhörande en yngre fas.

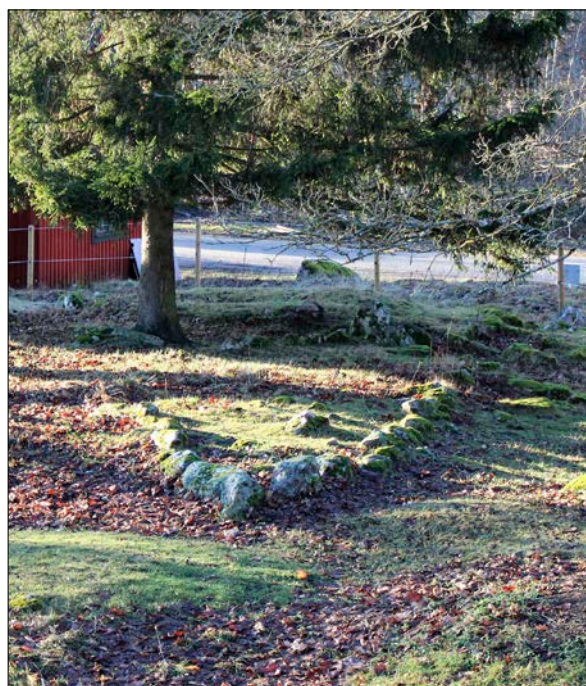
Gravfältets komplexitet

Trots att gravfältet inte är speciellt stort till ytan, knappt mer än 50 meter i diameter finns där tecken på en rumslig indelning. Impedimentet har sin högsta punkt i öster i form av en höjdrygg som följer kanten och därifrån sluttar marken svagt mot sydväst. Det finns inga synliga topografiska markörer som delar in gravfältet i olika rum utan antagandet om rumslighet bygger på utseendet av de kända gravarnas överbyggnad.

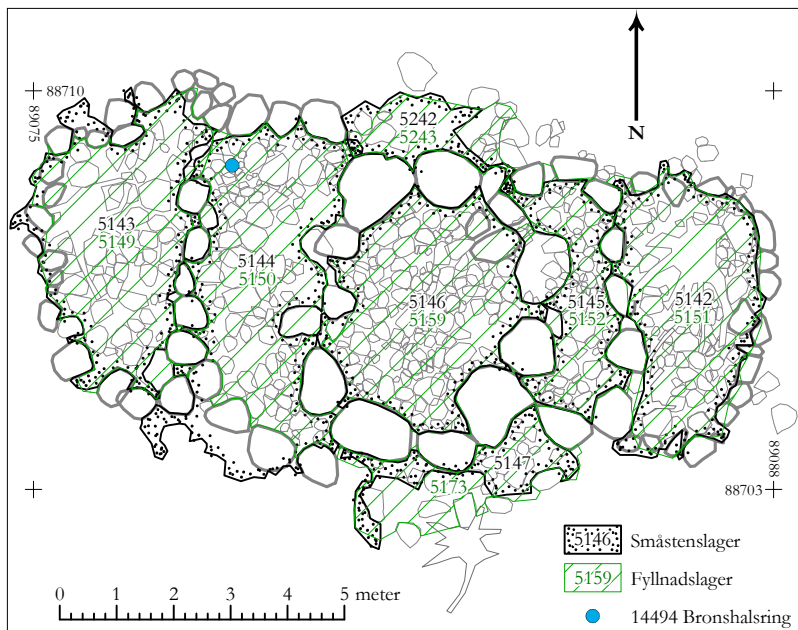
På rad längs den västra kanten av impedimentet ligger tre manifesta kvadratiske stensättningar (grav 2, 103, 106). Som typ av överbyggnad är den kvadratiske formen känd från yngre bronsålder och genom hela den förromerska järnåldern (Feldt 2005:140). Men precis som med de runda stensättningar förändras utförandet av de rektangulära gravarna över tid. Överbyggnaden är i de äldsta perioderna av större dimension och konstruerad av ett grövre material än under de yngre perioderna av järnåldern samt att de från äldre järnålder ofta ger ett mer vällagt intryck (Bennett 1987:67). Utifrån hur de tre gravarna placerats tycks de exponera mot väster och den något lägre liggande åkermarken där bland annat den så kallade Brillinge-graven (grav 1 undersökt 1937) legat. Av de undersökta gravarna i åkermarken tolkades av Arwidsson samtliga ha haft någon form av överbyggnad, troligtvis en rund flack stenpackning. För de gravar som påträffades 2013 saknades helt spåren efter en eventuell överbyggnad. Runda gravöverbyggnader är den absolut vanligaste formen oavsett tidsperiod. Innanför de rektangulära gravarna finns ytterligare några runda stensättningar, dessa med ett kontrasterande material i ytterkanten.

I den södra delen av gravfältet påträffades två avlånga stenkretsar. Då endast en begränsad yta, på grund av de träd som fanns kring lämningarna, var möjlig att ta upp är möjligheterna till tolkning något begränsade. Fastställt är dock att den ena stenkretsen (117) har en sammanhängande sida som är cirka 6 meter lång. Då anläggningarna är belägna så pass nära varandra verkar det inte särskilt troligt att det rör sig om en friliggande kantkedja utan i stället får förklaringen sökas i andra gravformer. En möjlig tolkning är att det rör sig om tarandgravar (figur 22 och 23). Det som skulle tala för detta är

den sammanhängande sex meter långa östra stenraden. Tarandgravar förekommer både i Uppland och Södermanland men är jämfört med till exempel runda stensättningar mycket ovanliga. Gravtypen anses ha sitt ursprung i Baltikum och tarand betyder ungefär stenhägnad. Vanligast är att stenfyllda rektangulära celler läggs på rad och fogas samman genom en yttre stenram. Cellerna kan ligga i flera eller enkla rader och innehåller ibland brända ben medan till exempel metallföremål påträffas mera sällan (Feldt 2005:130ff). En annan möjlig gravform är skeppssättningen. Vanligtvis när skeppssättningar diskuteras handlar det om de mer monumentala konstruktionerna som varit väl synliga ovan mark alternativt de som varit inbyggda i rösen. Det finns dock skeppssättningar som är betydligt mer anspråkslösa vad det gäller synlighet (figur 21), vissa är till och med nedgrävda. Gravtypen har ofta men långt ifrån alltid, en tydlig koppling till kustmiljöer. Under yngre järnålder förefaller dock flera kända skeppssättningar ligga i stråk längs med viktigare vattenvägar (Artelius 1996:36). I närområdet finns inga kända skeppssättningar utan den närmast belägna (L1943:5152) finns cirka nio kilometer

Figur 21. Exempel på skeppssättning (L2017:659) som kan betecknas som mindre monumental från ett gravfält i Ed socken i Upplands Väsby kommun, Stockholm. Skeppssättning ligger i östvästlig riktning och är cirka 12,5 meter lång och 3,5 meter bred.

Figur 22 och 23. Exempel på tarandgrav från ett av Arkeologikonsult undersökta gravfält vid Herresta (L2013:6358). I den tarandgravsliknande stensättningen påträffades inga gravgömmor men flera depositioner av brända sädeskorn och djurben (ur Linblom & Spijkerman 2008:99).

öster om Brillinge, nära Funbosjön (KMR). Skeppsättningen ligger på ett gravfält som utifrån formen på gravarnas överbyggnader sannolikt kan föras till yngre järnålder.

Således förefaller det som att olika typer av överbyggnader är fördelade inom skilda delar av gravfältet. Hur ser det då ut med kunskapen om det inre gravskicket det vill säga själva begravningen? Känt är att där finns både skelett- och brandgravar. Under äldre järnålder är, som tidigare nämnts, det inre gravskicket liksom det yttre gravskicket varierat. I den undersökta grav 2 påträffades centralt i graven, ganska nära botten av nedgrävningen, enstaka fragment av keramik och harts samt en hel del

brända ben (Arwidsson 1945). Detta tolkades vid tillfället för undersökningen inte utgöra en samlad gravgömma utan som rester efter en söndergrävd brandgrav. Med tanke på glesheten mellan gravarna verkar det dock mer troligt att de brända benen utgjort en del av begravningsritualen. Det framgår inte om de brända benen utgörs av mänskliga rester eller kommer från ett djur vilket idag försvårar tolkningen. Både i grav 1 och i grav 4 påträffades obrända djurben. I grav 1 visade den osteologiska bedömningen att det var ben från en intakt större fågel möjligen en gås och i grav 4 framgår inte arten. I båda gravarna har djuret placerats i den norra änden, det vill säga vid huvudet (Arwidsson 1941, 1945).

Betydelsen av överbyggnadens form och orsaken till variationen av det inre gravskicket är för oss till stora delar okänd. Vissa slutsatser kring den gravlagda individen går att dra utifrån överbyggnadens utformning där till exempel resta stenar eller större stenar i stenpackningen huvudsakligen är förbehållet för män, medan ett mindre, jämnare material i stenpackningen och friliggande kantkedjor främst finns i gravar över kvinnor (Petré 1984:1984, Bennet 1987:131). Det är mycket möjligt att till exempel kvadratiske överbyggnader signalerar en viss grupps sociala status. Vid undersökningen av grav 2 påträffades inget skelett eller föremål som gav några ledtrådar kring den gravlagda individen. Utifrån formen och materialets storlek i överbyggnaden för grav 2 och de andra två kvadratiske stensättningarna är dock det mest troliga att det rör sig om gravar över män.

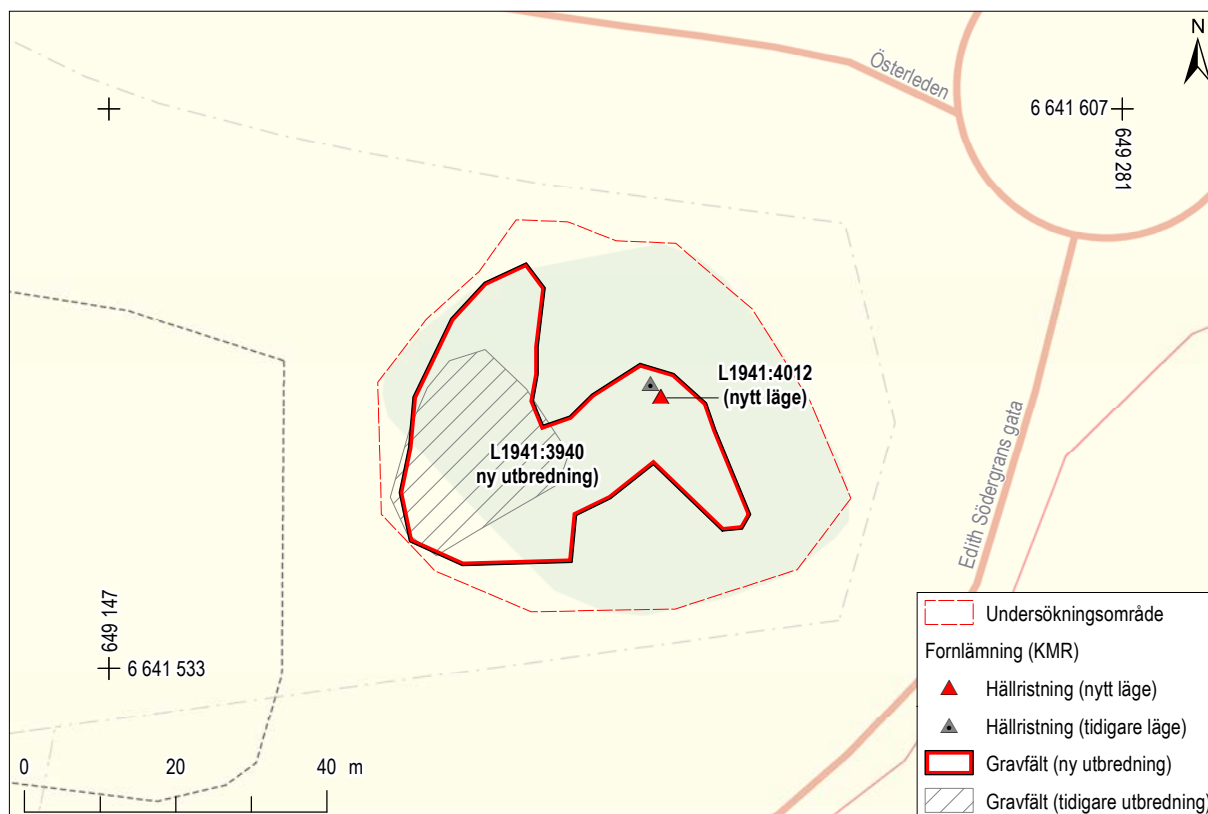
Gravfältets läge i bygden

Trakten kring Brillinge har efter de gravfynd som Greta Arwidsson gjorde och fyndet från Gränby av till exempel den numera försvunna bronskitteln, tolkats som en möjlig indikation på att där funnits en centralplats under äldre järnålder. Grav- och lösfynden har så att säga från Rudebecks dagar och framåt gäckt forskningen. Under yngre järnålder har centralplatser identifierats bland annat via gravhögar som till exempel vid Ytterbacken (L1941:4105; Göthberg & Åberg 2007:344). Undersökningen av gravhögarna på Ytterbacken skedde redan 1928 och då påträffades bland annat ett tveeggat svärd och spelpjäser (SHM18683). Som tidigare forskning visat uppstår problem med tolkningen när enbart vissa utvalda fynd och större gravar används som underlag för att diskutera centralplatser och grupperingar av människor tillhörande eliten i samhället. När fler parametrar vävs in i tolkningen framträder i stället en mer komplex och sammanfluten bild där enskilda grupper eller centralplatser inte går att skilja ut (Ljungkvist 2006). Möjligen ska gravarna vid Brillinge ses som ett led i ett kolonisationsförlopp av Vaksalabygden då det till exempel under yngre romersk järnålder anläggs en väg mellan Gamla Uppsala och Vaksala (Ölund 2010).

På den närmast belägna boplatsen (L1941:4420) har det under romersk järnålder funnits två gårdslägen inom boplatsens norra delar. Långhusen har varit multifunktionella byggnader med fähus i öster och bostadsdel i väster (Ölund 2010:144ff). Boplatsens norra delar låg cirka 150 meter rakt öster om gravfältet och mycket nära de tidigare nämnda gravarna och blocken med hållristningar (L1941:4464, L1941:4382 och L1940:4560). I närområdet (se avsnitt om tidigare undersökningar) har det således på ett avstånd av cirka 200 meter från nu aktuellt gravfält funnits minst två grupper med gravar. Gravarna har, precis som de nu aktuella, sannolikt haft en relativt flack överbyggnad då de var okända innan de undersöktes. Dessa gravar har en vidare datering och kan utifrån fyndmaterialet förmodas vara från perioden bronsålder till äldre järnålder samt från yngre järnålder då fynden av nitar och spelbrickor tyder på detta. Dokumentationen från de äldre undersökningarna uppger inte åt vilket håll gravarna exponerades utan det är endast för de nu aktuella gravarna det är känt och det förefaller vara bort från boplatsen och mot den norra gränsen av Brillinges historiska ägränser. Tidigare studier av gravar från äldre järnålder har visat att dessa ofta befinner sig långt från bytomterna men nära de historiska gränserna eller till och med på byns gräns. Från skriftliga källor, de medeltida landskapslagarna, finns flera exempel på omnämnanden av gravar i anslutning till gränser och deras giltighet som ägomarkering (Johansson 2003:116f, Fallgren 2006:137). Kanske kan i det här sammanhanget det faktum att flertalet gravar finns i den västra delen få sin förklaring som en ägomarkering mot nästa bys ägor, i det här fallet Gränby och Råby.

Sammanfattningsvis uppvisar gravfältet flera detaljer som inte var kända innan förundersökningen. Gravfältet är till ytan större än vad som tidigare var känt och består av gravar med varierande gravöverbyggnader. Detta gör det troligt att gravfältet huvudsakligen tillkommit under äldre järnålder då den yngre järnålderns mer välvda överbyggnader helt saknas på platsen. Utifrån resultatet från äldre undersökningar och nu utförd förundersökning är det känt att det inre gravskicket sannolikt utgörs av både brandgravar och skelettgravar. Gravarna är glest placerade och överlagras således inte varandra inte heller förefaller det som att äldre lämningar av till exempel en boplats överlagras.

UTVÄRDERING

Figur 24. Översiktsplan över gravfältets nya utbredning och justerad position för skålgropsblocket L1941:4012. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 000.

Lämningsnr KMR	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning	Undersöknings- status	Beskrivning av lämning
L1941:3940	Gravfält	Fornlämning	Delundersökt	Gravfält, delundersökt, ca 24x12–21 m (NÖ–SV), bestående av ca 20 fornlämningar. Dessa utgörs av 3 kvadratiske stensättning, ca 14 runda stensättning, 3 stenkestgrav och 2 flatmarksgravar. Stensättningarna är belägna på moränimpediment i gravfältets NV. 3 stenskodda stolphål framkom på impedimentsmarken.
L1941:4012	Hällristning	Fornlämning	Ej undersökt	Hällristning i block, 2x1,8x1,1 m, bestående av 136 skålgropar och 1 ränna. Skålgroparna är 3–7 cm i diam och 0,5–2,5 cm dj. Rännan är 5 cm l och sammanbinder två skålgropar. Belägen på blockets plana ovsida.

Figur 25. De uppdaterade uppgifterna för gravfält L1941:3940 och hällristning L1941:4012 enligt Kulturmiljöregistret (KMR).

Undersökningen genomfördes i enlighet med undersökningsplanen. Ytan som var tillgänglig för sökschaktning blev dock något mindre än beräknat vilket främst beror på träd som växer på platsen då deras rotsystem begränsade möjligheten att ta upp schakt. I de sydöstra delarna av impedimentet finns också två större partier som är täckta med block och större stenar vilket gjorde att sökschaktning inte var möjlig där.

I undersökningsplanen formulerades inga precisa frågeställningar utan i stället hade förundersökningen ett övergripande syfte att genom sökschaktning avgränsa fornlämningen och uppskatta dess omfattning samt karaktär. Förundersökningens syfte, har trots ovannämnda hinder, uppnåtts på ett tillfredsställande sätt. Det är fastställt att det inom gravfältet finns cirka 20 gravar med varierande former på gravöverbyggnaden och att gravarna ligger

relativt glest. Det finns överlagringar av mindre stenpackningar men de stora stensättningarna överlagrar inte varandra. De sedan tidigare av Greta Arwidsson undersökta och de nu framschaktade gravarna visar att gravfältet sannolikt har sin kronologiska tyngdpunkt under äldre järnålder. Det som däremot inte var känt sedan tidigare och som framkom genom sökschaktningen är att det även finns gravar på den östra sidan av impedimentet. Ingen av gravarna undersöktes och det påträffades inga fynd vid schaktningen vilket är en indikation på att gravarna är intakta. Däremot påträffades i de östra delarna en mindre del av ett blottat brandlager som

innehöll keramik och brända ben. Keramiken och de brända benen dokumenterades och efter samråd med Länsstyrelsen återdeponerades fyndmaterialet.

Gravfältet vid Brillinge har hög vetenskaplig potential då möjlighet ges att få mer kunskap om gravfält som är placerade en bit från bygdens centrala delar, hur gränser mot omgivande gårdar och byar har upprätthållits via bland annat gravfältens placeringar. Av intresse är också att kunna identifiera ritualer kring skelettgravar där gravgodset är intakt och jämföra detta med ritualer i samtida brandgravar. Vad skiljer och vad är gemensamt?

REFERENSER

Litteratur

ARTELIUS, T. 1996. *Långfärd och återkomst: skeppet i bronsålderns gravar*. Lic.-avh. Göteborgs Universitet.

ARWIDSSON, G. 1937. Redogörelse för undersökning av grav i Brillinge. ATA rapport 357/1937.

ARWIDSSON, G. ATA otryckt rapport 5140/1944.

ARWIDSSON, G. 1941. Brillingefyndet. En skelettgrav från äldre romersk järnålder i Vaksala. I: *Uppland. Årsbok för medlemmarna i Upplands fornminnesförening 1941*. Uppsala.

ARWIDSSON, G. 1945. Redogörelse för gravundersökning vid Brillinge, Vaksala sn, Uppland. ATA rapport 1159/45, 1669/45, 1670/45.

BENNETT, A. 1987. *Graven – religiös och social symbol. Strukturer i folkvandringstidens gravskick i Mälardalen*. Diss. Stockholm Universitet.

BROSTRÖM, G. 2009. Skålgropar vid Gränby i Vaksala socken, Uppland. Redogörelse över specialinventering av skålgropsförekomster. Botark-rapport 2009-14.

DAHLBÄCK, G., FERM, O & RAHMQVIST, S. (RED.) 1984. *Det medeltida Sverige*. Bd 1, Uppland, 2, Tiundaland: Ulleråker, Vaksala, Uppsala stad. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad., Stockholm.

EKHOLM, G. 1944. Uppländska gravfält från äldre järnåldern. 1. Rönnängen, Östuna socken. *Fornvännen* 1944 s.83–94.

FAGERLUND, D. 2003. *Brillinge – En järnåldersgård i stormannamiljö. Undersökningar för E4. RAÄ 305, Vaksala socken, Uppland*. Upplandsmuseet rapport 2003:14. Uppsala.

FAGERLUND, D. 2007. Stora hus från äldre järnålder i Mälardalen. I: Göthberg, H. (red.). *Hus och bebyggelse i Uppland. Delar av förhistoriska sammanhang*. Arkeologi E4 Uppland studier, Volym 3. RAÄ UV GAL, SAU, Upplandsmuseet. Uppsala.

FAGERLUND, D. & ÅBERG, K. 2005. *Gårdar och bebyggelse från yngsta bronsålder och äldre järnålder i Samnans dalgång. Anläggande av vattenledning mellan Storvad och Gränby*. Upplandsmuseet, Rapport 2005:05. Uppsala.

FALLGREN, J-H. 2006. *Kontinuitet och förändring: bebyggelse och samhälle på Öland 200–1300 e Kr*. Diss. Uppsala universitet.

FELDT, B. 2005. *Synliga och osynliga gränser: förändringar i gravritualen under yngre bronsålder – förromersk järnålder i Södermanland*, Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet, Diss. Stockholms universitet, Stockholm.

GÖTHBERG, H & ÅBERG, K. 2007. Vaksala och Danmark: bygder i skuggan av Gamla Uppsala. I: Hjärthner-Holdar, E., Ranheden, H. & Seiler, A. (red.) *Land och samhälle i förändring: uppländska bygder i ett långtidsperspektiv*. S. 317–348.

JOHANSSON, Å. 2003. Gravar och gränser. (Red) Beronius Jörpeland, & Anund. *Landningsplats – forn tiden: arkeologiska fördjupningsstudier kring yngre stenålder, järnålder och historisk tid, inom det område som tas i anspråk för den tredje landningsbanan vid Arlanda flygplats*. Riksantikvarieämbetets Arkeologiska Undersökningar, Skrifter 49.

LINDBLOM, C. & SPIJKERMAN, I M.FL. 2008. Herresta. *Gravar från yngre bronsålder till vikingatid och en gård från vikingatid till dess avhysning år 1681. RAÄ 114 och 239. Järfälla sn Uppland*. Särskild arkeologisk undersökning. Rapporter från Arkeologikon-sult 2008:2047.

LINDWALL, L. 2013. *Gravar i Gränby. Uppsala 61:1 och Vaksala 106:1–3, inom fastigheterna Gränby 5:1, Gränby 11:3 och Brillinge 4:4, Uppsala kommun, Uppland*. Särskild arkeologisk utredning och förundersökning. Rapporter från Arkeologikon-sult 2013:2729.

LJUNGQVIST, J. 2006. *En hiar atti rikR. Om elit, struktur och ekonomi kring Uppsala och Mälaren under yngre järnålder*. Diss. Uppsala universitet.

LUCAS & LUCAS. 2013. *Kring Vaksala prästgårds hage: från bronsåldersliv till vendeltidsdöd i Vaksala centralbygd. Fornlämning 104, 113, & 322, Vaksala socken Uppland*. Uppsala. Upplandsmuseet.

LUNDHOLM, K. ATA, otryckt rapport 7327/63.

MAGNUSSON & SUNDQVIST. 1956. Rapport ATA. dnr 2539/56.

MAGNUSSON, S & SUNDQVIST, N. 1956. Ett gravfynd från brytningen mellan brons- och järnålder vid Brillinge i Vaksala: grävningsberättelse. *Upplands fornminnesförenings tidskrift* 48:1. Uppsala.

PETERSSON, M. 2006. *Djurhållning och betesdrift: djur, människor och landskap i västra Östergötland under yngre bronsålder och äldre järnålder*. Diss. RAÄ, Uppsala universitet.

PETRÉ, B. 1984. *Arkeologiska undersökningar på Lovö. Del 4. Bebyggelsearkeologisk analys*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studies in North European Archaeology 10.

RUDBECK. 1689. *Atlantis Del II*. Elektronisk resurs: <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/RudbeckO%C3%A4ldre/titlar/AtlanticaLychnos3/sida/30/faksimil>.

SCHÜTZ, B. & FRÖLUND, P. 2007. Bronsålder i Samnans dalgång. I: Hjärthner-Holdar, E., Ranheden, H. & Seiler, A. (red.). *Land och samhälle i förändring. Uppländska bygder i ett långtidsperspektiv*, s. 349–360. Arkeologi E4 Uppland studier, Volym 4. RAÄ UV GAL, SAU, Upplandsmuseet. Uppsala.

SIGVALLIUS, B. 1994. *Funeral pyres. Iron Age cremations in North Spånga*. Diss. Stockholm Universitet.

SUNDQVIST, N. Otryckt rapport, ATA 3009/1950.

WIKELL, R. 2008. *Heliga hållar – Älvkvarnars landskap*. Uppsats: Religionshistoria II, Stockholms universitet.

ÖLUND, A. 2010. *I elitens landskap – folkvandringstida och vendeltida boplatzlämningar i Brillinge*. Upplandsmuseet, rapport 2010:14.

ÖLUND, A. & HENNIUS, A. 2004. *Ytterbacken och Eke. Två järnåldersboplatser vid Samnan*. Upplandsmuseet, Rapport 2004:10. Uppsala.

Historiska kartor

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK)

EKONOMISKA KARTAN

kartblad 11I 8a Gamla Uppsala 1952

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

AREALAVMÄTNING 1759

Vaksala socken, Uppsala län

Brillinge nr 1–2

Aktbeteckning: 03-VAK-37

Lantmätare Olof Gerdes

Muntligt meddelande

BROSTRÖM, S-G., BOTARK

Kontakt via mejl, 2022-11-29

Digitala källor

FORNMINNESREGISTRET (FMIS)

Riksantikvarieämbetets gamla söktjänst som stängdes ner i början av 2019 och har ersatts av Kulturmiljöregistret (KMR)

KULTURMILJÖREGISTRET (KMR)

Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

UPPLANDSMUSEET

Sökord: Fotograferat från söder: Grav 1.

Sökdatum: 2023-01-20

Identifikationsnummer: UP0376

Ingår i samling: Upplandsmuseets samlingar

Ägare av samling: Upplandsmuseet

Fotograf: Johannes Saarpuu

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	3619
Länsstyrelsens diarienummer:	431-4069-2022
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2022-10-10
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Uppsala län
Uppdragsnr i KMR:	202201578
Företagare:	Uppsala kommun Arenor och fastigheter AB
Län:	Uppsala
Landskap:	Uppland
Kommun:	Uppsala
Socken:	Vaksala
Fastighetsbeteckning:	Brillinge 4:4
Berörda lämningar, KMR:	L1941:3940 och L1941:4012
Typ av undersökning:	Arkeologisk förundersökning
Utförandetid, fältarbete:	2022-10-28 till 2022-11-03
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdssystem:	RH2000
Projektledare:	Ingela Harrysson
Rapportansvarig:	Ingela Harrysson
Fältpersonal:	Ingela Harrysson, Daniel Matsenius
Planer och layout:	Ida Söderström
Kvalitetssäkring:	Åsa Berger
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

BILAGA 1. SCHAKT

Schakt	Objekt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Area (m²)	Kontext	Beskrivning
1	Schakt med indikation	7,5	2,6	0,2	18,87	101	Schakt i Ö-V riktning i svag sydslutning. Vegetationsskikt av gräs ca 0,1 m tjockt, därunder humös lera. Undergrund av lera. I n:a delen stensättning 101, enstaka små stenar i övrigt tomt i den södra delen.
2	Schakt utan indikation	4	1,6	0,2–0,4	6,33	-	Schakt i NÖ-SV riktning i svag sydslutning. Vegetationsskikt av gräs ca 0,1 m tjockt, därunder humös lera. Undergrund av lera.
3	Schakt utan indikation	3,8	1,2	0,2–0,4	4,82	-	Schakt i NÖ-SV riktning. Vegetationsskikt av gräs ca 0,1 m tjockt, därunder humös lera. Undergrund av lera.
4	Schakt med indikation	6,8	1,7–4,2	0,2–0,3	20,39	104, 105, 126	Schakt i N-S riktning på kanten av impediment ned mot åkern. Vegetationsskikt 0,1 m tjockt, därunder humös lera. Undergrund av lera.
5	Schakt med indikation	12,8	2,5	0,2	36,28	106, 119, 120, 121, 122	Oregelbundet schakt delvis i slutning ned åkermarken i V och i N. Vegetationsskikt ca 0,1 m tjockt därunder humös lera. Undergrund av lera.
6	Schakt med indikation	5,2	3,5	0,2	13,83	110	Schakt i anslutning till skålgropsblockets NV sida, belägen på plan yta. Vegetationsskikt ca 0,1 m tjockt, därunder humös lera, undergrund av lera.
7	Schakt med indikation	3,8	2,6	0,2	10,19	109	Schakt S om skålgropssten. vegetationsskikt 0,1 därunder humös lera. Undergrund av morän.
8	Schakt utan indikation	5,8	1,7	0,4	9,72	-	Schakt i N-S riktning i svag norrslutning. Vegetationsskikt ca 0,1 m tjockt, därunder humös sand. Undergrund lera.
9	Schakt utan indikation	4,6	4,5	0,4	6,99	-	Schakt i åkern strax norr om impediment. Vegetationsskikt ca 0,1 m tjockt, därunder lera. Undergrund lera.
10	Schakt utan indikation	3	1,5	0,3	5,69	-	Schakt NÖ om flackt block. Vegetationsskikt ca 0,1 m tjockt därunder humös lera. Undergrund av lera. Inga övriga stenar i schaktet.
11	Schakt med indikation	8,4	2,9–4,8	0,2	27,72	107, 108, 111, 112	Oregelbundet schakt i Ö-V riktning i svag SVslutning. Vegetationsskikt ca 0,1 m tjockt, därunder humös lera. Undergrund lera. I NV delen grop med recenta sopor.
12	Schakt utan indikation	7,7	3	0,2–0,3	18,09	-	Oregelbundet schakt i svag sydväst lutning. ett fåtal större stenar nedanför block, naturligt. Undergrund av sandig silt.
13	Schakt utan indikation	4	1,5	0,4–0,5	5,83	-	Schakt i åkermarken söder om impediment. Ploglager ca 0,3 m tjockt därunder lera. Schaktdjupet var som störst i Ö. Fynd av tegel, porslin och plast.
14	Schakt utan indikation	4,5	1,5	0,3–0,5	6,57	-	Schakt i åkermarken söder om impediment. Ploglager 0,3 m tjockt därunder lera. Schaktdjupet var som störst i Ö. Fynd av tegel, porslin och plast.
15	Schakt utan indikation	4,2	1,4	0,2–0,45	6,08	-	Schakt i åkermarken söder om impediment. Ploglager 0,3 m tjockt därunder lera. Fynd av tegel, porslin och plast.
16	Schakt med indikation	3,8	2,1	0,2–0,3	6,33	113, 114	Schakt i NV-SO riktning vid block i övergång mot åkermarken. Vegetationsskikt ca 0,1 m tjockt därunder humös sand. Ej schaktat till botten pga anläggning.
17	Schakt med indikation	8,7	1,5-3,3	0,2	24,36	115, 116, 117, 118	Oregelbundet schakt i södra delen av UO, mot kanten av åkermarken. Vegetationsskikt ca 0,1 m tjockt därunder humös lera. Undergrund av lera. Norra delen sluter an till block. Flera stående träd vilket påverkade schaktets form.
18	Schakt utan indikation	3,9	2,4	0,2–0,3	8,94	-	Schakt Ö om skålgropssten. Vegetationsskikt 0,1 därunder humös lera. Inslag av skärvig sten upp mot blocket. Undergrund av lera.
19	Schakt med indikation	6,5	1,7	0,2	10,51	123, 124	Schakt i NÖ-SV riktning, strax nedanför impedimentets högsta punkt. Vegetationsskikt ca 0,1 m tjockt, därunder humös sand. Ej schaktat till botten pga anläggning.

Bilaga 1. Schakt

Schakt	Objekt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Area (m²)	Kontext	Beskrivning
20	Schakt utan indikation	13,3	1,1	0,2–0,4	22,65	-	Oregelbundet schakt mellan de två undersökta gravarna. Beläget i svag sydvästsluttning. Vegetationsskikt ca 0,1 m, därunder humös lera. Undergrund lera.
21	Schakt utan indikation	7,3	1,5	0,4–0,55	10,74	-	Schakt i N–S riktning öster om impediment, beläget i åkermarken. Matjord av humös siltig lera. Undergrund av varvig gråbeige lera. Schaktdjupet var som störst i söder.
22	Schakt utan indikation	3,8	1,4	0,3–0,4	5,44	-	Schakt i förhöjning N om impediment. Två större stenar i schaktväggen längs vardera sida i norra delen. Matjord av humös brun siltig lera. Undergrund av gråbrun lera.
23	Schakt utan indikation	4,5	3,6	0,1–0,3	16,44	-	Schakt i förhöjning N om impediment. Inslag av sten i storleken 0,1–0,35 m i N, ej lagda i någon tydlig ordning. Större markfast sten centralt i schaktet. Matjord av humös brun siltig lera. Undergrund av gråbrun lera. Schaktdjupet var som störst i öst.

BILAGA 2. KONTEXTER

Kontext	Objekt	Schakt	Längd x bredd (m)	Diameter (m)	Höjd/djup (m)	Form	Beskrivning
100	Stensamling	-	5x4	-	0,5	Oval	Ansamling skarpkantig mossbeväxt sten i storlek mellan 0,4–0,8 m. I mitten en svacka ca 1,5 m stor. Stensamlingen kan utgöra material från en tidigare undersökt grav. Ej troligt att det är en egen grav då det mellan stenarna är tydliga håligheter.
101	Stensättning	1	3,5x2,0	4,5	0,2	Rundad	Glest lagd rundad stenpackning belägen på ett flackare parti i undersökningsområdets n:a del. Packningen utgörs av ett mindre material (0,1–0,2 m) i anläggningens mitt som ligger något högre än dess ytterkanter. Nivåskillnaden kan bero på att stenpackningen är flerskiktad i dess centrala delar. Utanför de centrala delarna finns ett något större material av stora stenar (0,4–0,5 m). Tendens till kantkedja i s:a delen som utgörs av ca 0,3–0,4 m stora avlånga stenar. Anläggningen är ej framtagna i sin helhet.
102	Hällristning	-	1,8x1,2–1,7	-	1,1	Kvadratisk	Hällristning belägen på impedimentets högre delar i Ö. Skålgropshäll som ej ligger nedsjunken utan direkt på marken. Hällristningarna är placerade på blockets ovansida och utgörs av 136 skålgropar och en ränna. Skålgroparna är ca 3–7 cm i diameter och ca 0,5–2,5 cm djupa.
103	Stensättning	4		5	0,4	Rektangulär	Kvadratisk stensättning, helt övermossad och ej synlig innan avbaning. Yttre begränsning av främst avlånga stenar ca 0,6x0,4 m stora. Skarpt hörn i Ö. Stensättningen överlagrar stenpackning 104 i SO. Den v:a delen av anläggningen är idag täckt av en större enbuske som därför inte kunde dokumenteras. Anläggningen är ej framtagna i sin helhet.
104	Stenpackning	4	0,8	0,5	0,1	Rund	Mindre rundad samling med tätt placerade småstenar, ca 0,1 m stora. Stenarna utgörs av ett relativt kantigt material och fyllningen mellan stenarna består av humös lera. Överlagras i den västra delen av stensättning 103.
105	Stensättning	4	3x1,8	-	0,1–0,2	Oregelbunden	Gles småstenspackning belägen i svag sydslutning. Packningen består av ett relativt kantigt material, ca 0,2 m i diam. I v:a ytterkanten tendens till kantkedja av avlånga rundade stenar ca 0,2–0,3 m stora. Anl är ej framtagna i sin helhet utan fortsätter utanför schaktet i N och Ö delar.
106	Stensättning	5	-	6	0,3	Kvadratisk	Rektangulär kraftig stenpackning belägen på v:a kanten av impedimentet. Packningen består av ca 0,4–0,6 m stora stenar. Täckt av grässväl, endast en större sten var synlig innan avbaning. Fyllning mellan stenarna av humös lera. Centralt i anläggningen finns en avlång förhöjning i O–V riktning. Anläggningen är ej framtagna i sin helhet.
107	Stensättning	11	2,2x2,0	-	0,4	Rektangulär	Kraftig stenpackning av ca 0,4–0,6 m stora stenar samlade kring en större sten ca 0,8 m i diam, där endast den större stenen var synlig innan avbaning. Stenarna ligger relativt glest och fyllning mellan dessa utgörs av humös lera. Fortsätter sannolikt utanför schaktet i N.
108	Stenkonstruktion	11	2x1	-	0,2	Rektangulär	Tvåradig stenkonstruktion i NV–SO riktning, ej synlig innan avbaning. Stenstorlek ca 0,5–0,3 m i diam. Södra delen utgörs av större stenar och den norra delen slutar i recent grop. Recent skada i söder, fyllning mellan stenarna ser omgrävd ut, klumpar av beige lera i den humösa leran samt inslag småsten.

Bilaga 2. Kontexter, forts.

Kontext	Objekt	Schakt	Längd x bredd (m)	Diameter (m)	Höjd/djup (m)	Form	Beskrivning
109	Stenpackning	7	1x0,5	-	0,1	Rektangulär	Anläggningen var ej synlig innan avbaning. Småstenspackning av tätt lagda stenar ca 0,1–0,2 m stora varav vissa är skärviga. Fyllning mellan stenarna av humös sand. Ej framtagna i sin helhet, fortsätter utanför schakt i SO.
110	Stenpackning	6	2x1,5	-	0,15	Oregelbunden	Anläggningen var ej synlig innan avbaning. Oregelbundet formad småstenspackning av tätt lagda stenar ca 0,1–0,2 m stora varav vissa är skärviga. Fyllning mellan stenarna av humös sand. Några större stenar (0,4 m i diam) i södra delen som delvis ser ut ligga på småstenspackningen. Tolkas vara en stenläggning som hör till skålgropsblocket och ej till gravarna. Ej framtagna i sin helhet, endast avgränsad i NV.
111	stolphål	11	0,35x0,3	-	-	Rundad	Fyllning av gråbrun siltig lera med inslag av träkol samt skärvig och skörbränd sten i ytan, ca 0,05–0,15 m stora. Ej synligt innan avbaning.
112	stolphål	11	0,4x0,35	-	-	Rundad	Fyllning av gråbrun siltig lera med inslag av träkol samt skärvig sten i ytan, ca 0,05–0,15 m stora. Ej synligt innan avbaning.
113	Stenpackning	16	-	2x0,4	0,1	Avlång	Småstenspackning nedanför block. Relativt tätt lagda stenar, ca 0,1–0,2 m stora varav flertalet är kantiga. Fyllning mellan stenarna av sand. Tolkas utgöra stenläggning vid block. Ej synlig innan avbaning.
114	Brandlager	16	-	0,3	0,1	Rundad	Del av blottat brandlager som framkom direkt under vegetationsnivån. Ligger SO om stenpackning 113. Fynd av br.ben och keramik. Fynden har återdeponerats.
115	Stenkrets	17	2,8x1,5	-	0,2	Oval	Belägen sydöst om större block och ej synlig innan avbaning. Består av större (0,5–0,6 m) stora främst avlånga stenar som är lagda relativt glest. Mellan stenarna fyllning av humös lera. Anläggningen är ej framtagna i sin helhet och möjligen finns delar av överbyggnaden utanför schakt i SV. Flertalet i området stående träd försvårade avgränsning.
116	Stenpackning	17	1,8x0,8	-	0,1	Avlång	Småstenspackning av tätt lagda stenar ca 0,1–0,2 m stora varav ett fåtal är skärviga, merparten rundade. Fyllning mellan stenar av humös sand. Packningen ligger mellan stenkrets 115 och 117 där den överlagrar sten i grav 117. Anläggningen var ej synlig innan avbaning.
117	Stenkrets	17	6,0x1,5	-	0,2	Avlång	Belägen i söder på gränsen mot åkermarken i N–S riktning. Är sannolikt minst två anläggningar men kunde pga träd inte fastställa utbredning. Stenar ca 0,4–0,6 m stora lagda på längden där ö:a kanten förefaller utgöras av en sammanhängande linje av stenar. Stenarna ligger relativt glest med fyllning av humös lera mellan sig. Ej synlig innan avbaning.
118	Stensättning	17	-	2	0,2	Rundad	Består av en gles stenpackning, något diffus med stenar ca 0,2–0,3 m stora, både runda och kantiga. Fyllning av humös lera. Störning i mitten och anläggningen fortsätter i öster utanför schakt. Flera stående träd försvårade avgränsningen.
119	Stenkonstruktion	5	1,8x0,8	-	0,2	Avlång	Förmodad del av flatmarksgrav, består i väster av en enkelradig stenrad medan den östra sidan är något diffus. Stenar ca 0,2–0,3 m stora, både runda och kantiga. I norra delen en större sten ca 0,35x0,45 m med plan överyta. Fyllning mellan stenarna av humös lera. Anläggningen fortsätter utanför schakt i S och var ej synlig innan avbaning.

Bilaga 2. Kontexter, forts.

Kontext	Objekt	Schakt	Längd x bredd (m)	Diameter (m)	Höjd/djup (m)	Form	Beskrivning
120	Stenkonstruktion	5	1,6x0,5	-	0,1	Avlång	Möjlig del av flatmarksgrav, består av glest liggande stenar varav flertalet är ca 0,2 m stora och lagda med flat sida uppåt. Fyllning kring stenarna utgörs av humös lera. Anläggningen fortsätter utanför schaktet i S och var ej synlig innan avbanning.
121	Stenkonstruktion	5	-	-	-	-	Möjlig del av flatmarksgrav som består av tre större stenar på rad, 0,4-0,5 m i diameter. Enkel stenrad på utsidan om dess i öster bestående av mindre stenar, ca 0,2 m i diameter. Fyllning kring stenarna består av humös lera. Anläggningen fortsätter i S utanför schaktet och var ej synlig innan avbanning.
122	Stenpackning	5	1,2x0,5	-	0,1	-	Småstenpackning bestående av relativt tätt lagda stenar, ca 0,2 m stora. Materialet utgörs av både kantig och rundad sten och fyllningen mellan dessa är humös lera. Anläggningen är inte framtagen i sin helhet och var inte synlig innan avbanning.
123	Stensättning	19	3,8x1,3	-	0,2	Rundad	Stensättning. Består av en stenpackning med stenar ca 0,1–0,3 m stora, både runda och skarpkantiga, täcktes av ca 0,1–0,15 m mylla. Delar av kantkedja i Ö bestående av större stenar, ca 0,4 m stora. Fyllning kring stenarna bestående av humös sandig silt. Anläggningen är ej framtagen i sin helhet, endast avgränsad åt NÖ. Ej synlig innan avbanning
124	Stenpackning	19	2,2x0,4	-	0,1	Avlång	Stenpackning i östra delen av schaktet, fortsätter utanför schaktet åt N. Skarpkantig sten i storleken 0,1–0,2 m. Täcktes av ca 0,1–0,15 m mylla.
125	Grav, undersökt	-	5x5	-	-	Rektangulär	Stensättning, undersökt. Rektangulärt rundad form, skadad i södra delen och med tydlig svacka i mitten, ca 2 m i diam. Enstaka stenar synliga genom torven. Belägen i svag sluttning ut mot åkern. Är den sedan tidigare kända Vaksala 106:3, grav 2.
126	Stolphål	-	-	0,5	0,1	Rundad	Förmodat stenskott stolphål. Stenar synliga i ytan, ca 0,1–0,2 m i diam. Kantigt material med fyllning av humös lera. Ej synlig innan avbanning.
127	Förhöjning	-	ca 5x5	-	0,8	Rundad	Förhöjning mellan vägen och impedimentet med större uppslängda ytligt liggande block. Vålvd form med mindre stenar (0,3 m stora) synliga i ytan och rundad form i plan. Beväxt med flera större buskar och rönnar. Då merparten av anläggningen låg utanför undersökningsområdet och arbetsområdet kunde endast södra ytterkanten undersökas. Under gräsvålen framkom ett fåtal stenar ca 0,3 m stora utan sammanhang. Söder om dessa i åkermarken ett större block. Har sannolikt tillkommit vid bygge av vägen.
128	Förhöjning	-	3x3	-	0,6	Oregelbunden	Förhöjning mellan vägen och impedimentet med större uppslängda ytligt liggande block. Vålvd form med mindre stenar (0,3 m stora) synliga i ytan och rundad form i plan. Då merparten av anläggningen åg utanför undersökningsområdet och arbetsområdet kunde endast södra ytterkanten undersökas. Under gräsvålen fanns endast humös lera.

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3619